

GYVI, SVEIKI IR SAUGŪS

KĄ GALI PADARYTI VALSTYBĖS, KAD UŽTIKRINTŲ
NELYDIMŲ IR ATSKIRTŲ VAIKŲ INTERESUS EUROPOJE

GYVI, SVEIKI IR SAUGŪS

KĄ GALI PADARYTI VALSTYBĖS, KAD UŽTIKRINTŲ NELYDIMŲ IR ATSKIRTŲ
VAIKŲ INTERESUS EUROPOJE

Šį bendrą Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos (JTVPK) ir Jungtinių Tautų Vaikų fondo (UNICEF) leidinį finansavo Velso princesės Dianos atminimo fondas.

Glaudžiai bendradarbiaudamas su JTVPK Tarptautinės apsaugos padaliniu, UNICEF Programos padaliniu ir Duomenų, tyrimų bei politikos padaliniu, šį projektą koordinavo JTVPK Europos biuras.

Savo indėliu bei kompetencija prie leidinio taip pat prisidėjo ES valstybių narių ir ELPA šalių vaikų teisių apsaugos dalyviai, įskaitant tarptautines organizacijas, vyriausybes ir nevyriausybes organizacijas, mokslines bei globos institucijas. Taip pat nacionaliniu lygmeniu buvo konsultuojamasi su vyriausybėmis suinteresuotomis šalimis, visuomene ir vaikų ombudsmenais. Dėkojame įvairių sričių ekspertams, kurie su mumis susitiko ir pasidalijo savo nuomone.

Šį leidinį parengė Christina Jespersen. Tyrimais ir techniniu įnašu prie leidinio prisidėjo Nadine Finch. Šį leidinį koordinavo Europos biuro vyresnioji politikos tarnautoja Andrea Vonkeman.

Ypač dėkojame JTVPK kolegoms JTVPK nacionaliniuose biuruose, taip pat UNICEF nacionaliniams komitetams, kurie teikė pavyzdžius iš savo nacionalinės patirties.

Viršelio nuotrauka: © JTVPK / H. Davies

© JTVPK/UNICEF, 2014 m. spalio mėn.

Maketavimas ir projektas: „BakOS DESIGN“

TURINYS

1. Įvadas ir apžvalga	6
1.1. Faktai	7
1.2. Vaiko judumo suvokimas.....	8
1.3. Interesų principo taikymas	9
1.4. Šio dokumento tikslas	11
2. Teisinės ir veiklos sistemos	12
2.1. Tarptautinė teisė.....	13
2.2. Regioninė teisė ir politikos strategija	14
2.3. Papildomos veiklos sistemos	17
3. Apibrėžimai ir sąvokos	18
4. Interesų principo taikymas europos valstybėse	24
4.1. Atvykimas ir preliminarus tapatybės nustatymas	25
4.2. Patekimas į teritoriją ir tapatybės nustatymas.....	27
4.3. Registravimas ir dokumentai.....	30
4.4. Nukreipimas valstybinėms vaiko apsaugos tarnyboms	33
4.5. Proceso planavimas	37
4.6. Interesų principo taikymas vykdant prieglobsčio ir imigracijos procedūras.....	41
4.7. Ilgalaikio sprendimo nustatymas.....	44
4.8. Stebėseną	51
5. Išvados	52

Diagramos

1 diagrama. Nuo teorijos iki praktikos: interesų principo taikymas	16
2 diagrama. Nuo atvykimo iki ilgalaikio sprendimo: interesų principo taikymas	23

Laukeliai

1 laukelis. Apsaugos priemonės.....	21
2 laukelis. Sulaikymas	26
3 laukelis. Su vaiku dirbantys veikėjai ir dalyviai.....	27
4 laukelis. Vaiko intereso laikymasis didelės apimties mišriuose migracijos srantuose	28
5 laukelis. Pasitikėjimo sukūrimas	30
6 laukelis. Vaiko dalyvavimas	32
7 laukelis. Šeimos radimas	33
8 laukelis. Amžiaus įvertinimas.....	35
9 laukelis. Visapusiško požiūrio taikymas.....	36
10 laukelis. Informacijos rinkimas.....	39
11 laukelis. Konfidencialumas ir dalijimasis duomenimis	40
12 laukelis. Nebaigtinis interesų elementų sąrašas	44
13 laukelis. Vertinant interesų elementus	45
14 laukelis. Vaiko interesų suderinimas su kitais interesais.....	46
15 laukelis. Būtiniosios apsaugos priemonės grąžinimo atvejais	50
16 laukelis. Sukakus 18.	52

1 IVDAS IR APŽVALGA

1.1. Faktai

Pastaraisiais metais į Europą atvyksta vis daugiau nelydimų ir atskirtų vaikų. 2012 m. Europos Sąjungoje (ES) ir Europos laisvosios prekybos asociacijos (ELPA) valstybėse Islandijoje, Lichtenšteine, Norvegijoje ir Šveicarijoje prieglobsčio prašė iš viso 13 320 vaikų, 2011 m.¹ – 12 225, o 2010 m. – 10 845 vaikai. 2013 m. buvo pateikta 12 430 prašymų.² Tačiau šie skaičiai – tik dalelė visų nelydimų ir atskirtų vaikų, kurie yra ne savo kilmės šalyje ar už įprastinės gyvenamosios vietos ribų ir gyvena ES bei ELPA šalyse.³ Daugelis nelydimų ir atskirtų vaikų nesiregistruoja valstybinėse institucijose dėl to, kad nesugeba arba bijo tai padaryti, arba dėl to, kad jiems taip patarė šeimos nariai, bendraamžiai ar prekyautojai žmonėmis, kad vaikai galėtų išvykti į kitą šalį. Susirūpinimą kelia tai, kad kai kurie vaikai nesugeba susisiekti su valdžios institucijomis, nes juos kontroliuoja prekyautojai žmonėmis, kurie veža vaikus seksualiniam, darbo ar kitokio pobūdžio išnaudojimui Europoje. Visas nelydimų ar atskirtų vaikų skaičius neatsispindi statistikoje, nes ne visi vaikai kreipiasi dėl tarptautinės apsaugos arba jiems buvo taikomos specialiosios procedūros dėl to, kad jie tapo prekybos žmonėmis aukomis.

Nelydimi ir atskirti vaikai išvyksta iš savo kilmės šalies dėl įvairių priežasčių: bėgdami nuo persekiojimo, karinio konflikto, išnaudojimo ar skurdo. Juos galėjo išsiųsti jų šeimos nariai arba jie galėjo patys nuspręsti išvykti dėl to, kad išgyventų ar įgytų išsilavinimą arba gautų darbą. Jie galėjo būti atskirti nuo savo šeimos kelionės metu arba keliauja vieni norėdami susijunti su tėvais ar kitais šeimos nariais. Arba jie galėjo tapti prekybos žmonėmis aukomis. Dažnai tam įtakos turi keli faktoriai.

Tačiau, nepaisant aplinkybių ir priežasčių, dėl kurių jie keliauja, visiems nelydimiems ir atskirtiems vaikams būdingos dvi savybės: pirma, jie yra vaikai ir pirmiausia reikia su jais elgtis kaip su vaikais; antra, kaip vaikams, kurie laikinai ar nuolatos neteko juos palaikančios šeimos aplinkos, jiems reikia suteikti specialią apsaugą ir pagalbą.⁴

Vis dėlto, sąlyginai daug į Europą atvykstančių ar Europos viduje judančių nelydimų ir atskirtų vaikų valstybėms narėms yra tikras iššūkis. T. y. kyla būtinybė skirti išteklių, teikti atvykstantiesiems atitinkamą priežiūrą ir paramą, surasti šeimas ir nuspręsti, kokie vaiko interesai ieškant ilgalaikio sprendimo. Tai taip pat iššūkis šalims, nes jos siekia laikytis Vaiko teisių konvencijos (VTK) įsipareigojimų, ES Pagrindinių teisių chartijos, ES direktyvų ir reglamentų.

Praktiniu lygmeniu nelydimų ir atskirtų vaikų Europoje klausimas yra sudėtinga problema, skatinanti vyriausybinės įstaigas rasti naujų būdų, kaip taikant naujoviškus metodus dirbti kartu ir su naujais partneriais. Šio dokumento tikslas – padėti tokių būdų ieškoti, atsižvelgiant į tai, kaip valstybės gali įgyvendinti VTK 3.1 straipsnyje nustatytą interesų principą: „Imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, svarbiausia – vaiko interesai.“

¹ Europos Komisijos cituojami Eurostato duomenys. Komisijos tarnybų darbinis dokumentas dėl Veiksmų plano dėl nelydimų nepilnamečių įgyvendinimo. Pridedamas prie Komisijos ataskaitos Tarybai ir Europos Parlamentui dėl Veiksmų plano dėl nelydimų nepilnamečių laikotarpio vidurio ataskaitos COM(2012) 554 galutinis, 2012 m. rugsėjo 28 d., <http://goo.gl/GC5Zy2>

² Eurostato 2012 m. ir 2013 m. statistiniai duomenys pateikti čia: <http://goo.gl/W5bgmY>

³ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (toliau – FRA), „Atskirti, prieglobsčio prašantys vaikai Europos Sąjungos valstybėse narėse“, 2011 m. gruodžio mėn., <http://www.JTVPK.org/refworld/docid/4e539f1c2.html>. Taip pat žr. Europos Sąjungoje: Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Veiksmų planas dėl nelydimų nepilnamečių (2010–2014 m.). 2010 m. gegužės 6 d., COM(2010) 213/3, <http://www.JTVPK.org/refworld/docid/4bfe89602.html>

⁴ Žr. JT Generalinės asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimtos Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 20 str., sutarčių serija, Nr. 1577, 3 p., <http://www.JTVPK.org/refworld/docid/3ae6b38f0.html>



1.2. Vaiko judumo suvokimas

Atliekant tyrimus nagrinėtos vienu keliaujančių vaikų silpnosios vietos ir poreikis juos apsaugoti. UNICEF, Tarptautinės migracijos organizacijos (IOM) ir Tarptautinės darbo organizacijos (ILO) kartu su daugeliu NVO partnerių⁵ atliktoje studijoje nagrinėjama vaikų ir jaunimo judumo dinamika Vakarų Afrikoje. Tyrimas padėjo suprasti vis dažniau pasireiškiantį šį reiškinį. 2014 m. JTVPK atliktoje studijoje taip pat buvo išnagrinėta Centrinėje Amerikoje bei Meksikoje stebima šio pobūdžio dinamika.⁶ JTVPK atliktoje tarptautinėje studijoje aprašomas vaikų judėjimas pagrindiniais tranzito maršrutais ES, Graikijoje, Italijoje bei Prancūzijoje ir siūloma mažinti apsaugos spragas gerinant priėmimo, konsultavimo ir nukreipimo sritis.⁷ Keliose UNICEF atliktose studijose pabrėžta prekybos vaikais aukų situacija Europoje⁸, pavyzdžiui, leidinyje „Prekyba vaikais Šiaurės šalyse: strategijų ir nacionalinių veiksmų persvarstymas“⁹ aptartos specifinės politikos rekomendacijos, susijusios su priemonėmis, kaip gerbti vaiko interesus, įskaitant poreikį oficialiai suformuluoti šias priemones naudojant interesų nustatymą (IN). ES Pagrindinių teisių agentūros (FRA) atliktoje studijoje pabrėžiami specifiniai apsaugos klausimai, susiję su tokiais nelydimais ir atskirtais vaikais.¹⁰

⁵ PLAN, WARO, ENDA, Jeunesse Action, AMWCY, ILO, Terre des hommes Foundation, IOM, Aide à l'Enfance–Suède, UNICEF WCARO, „Kokią apsaugą taikyti vaikams, dalyvaujantiems judumo veikloje Vakarų Afrikoje?“ Mūsų pozicija ir rekomendacijos, Bendros regioninės studijos, susijusios su vaikų ir jaunimo judumu Vakarų Afrikoje, projektas, 2011 m. birželio mėn., <http://goo.gl/Y1fk7q>

⁶ JTVPK, „Bėgantys vaikai: nelydimi vaikai, paliekantys Centrinę Ameriką ir Meksiką, kuriems reikia tarptautinės apsaugos“, 2014 m. kovo mėn., <http://www.refworld.org/docid/532180c24.html>

⁷ JTVPK, „Keliaujančių vaikų apsauga“, 2012 m. liepos mėn., <http://www.refworld.org/docid/522852c34.html>

⁸ UNICEF santrauka „Prekyba vaikais Europoje. Išsami vizija, kaip teikti pirmenybę vaikams“, 2007 m. spalio mėn., http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/ct_in_europe_full.pdf

⁹ UNICEF, „Innocenti Research Centre“, „Prekyba vaikais Šiaurės šalyse: strategijų ir nacionalinių veiksmų persvarstymas“, 2011 m. gruodžio mėn., http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/nordic_countries.pdf

¹⁰ FRA, „Atskirti, prieglobsčio prašantys vaikai Europos Sąjungos valstybėse narėse. Lyginamoji ataskaita“, 2010 m. gruodžio mėn., <http://www.refworld.org/docid/4ecf71aeb.html>

Be to, bendroje OHCHR-UNICEF studijoje apie VTK 3 straipsnio teisinį įgyvendinimą pabrėžta jurisprudencija dėl interesų principo, taikomo problemoms, susijusioms su migrantų vaikais.¹¹ JTVPK 2010 m. užsakytose studijose¹², kuriose buvo nagrinėjama į Europą iš Afganistano atvykstančių vaikų situacija, pabrėžtas poreikis nustatyti interesų nustatymo (IN) tvarką pramoninėse šalyse. Šiose studijose taip pat pripažinta, kad 2008 m. JTVPK „Vaiko interesų nustatymo gairės“¹³ ir JTVPK „Praktinis vadovas, kaip įgyvendinti JTVPK interesų nustatymo gaires“¹⁴ buvo sudaryti tokioms situacijoms, kai JTVPK ir jo partneriai teikė apsaugą, todėl jie negali būti taikomi jų deramai nepritaikius pramoninėms valstybėms, kuriose yra geriau išvystytos vaiko apsaugos ir prieglobsčio bei migracijos sistemos.

1.3. Interesų principo taikymas

Pastaraisiais metais buvo labai stengiamasi pritaikyti interesų principą politikoje ir teisės aktuose. Labiau šį procesą skatino poreikis įgyvendinti Vaiko teisių konvenciją nacionaliniu lygmeniu ir regioninė politika, tokia kaip Europos Komisijos Veiksmų planas dėl nelydimų nepilnamečių (2010–2014 m.).¹⁵

Šiame veiksmų plane Komisija pripažino, kad reikalingas bendras ES požiūris į šių vaikų apsaugą, ir pabrėžė ilgalaikio sprendimo poreikį. Tai gali būti grąžinimas ir reintegracija kilmės šalyje, tarptautinės apsaugos statuso ar kito teisinio statuso suteikimas, leidžiantis vaikams sėkmingai integruotis gyvenamojoje šalyje ar rasti sprendimą dėl trečiosios šalies. Tačiau tinkamą sprendimą galima priimti tik įvertinus, kas geriausiai tenkintų konkretaus vaiko interesus.

UNICEF ir JTVPK nori padėti valstybėms rasti optimalias priemones, kaip įgyvendinti savo įsipareigojimus dėl nelydimų ir atskirtų vaikų teisių bei interesų apsaugos Europoje. Vaikai be tėvų apsaugos yra priklausomi nuo valstybių, kurios turi saugoti jų teises. Rasti būdų, kaip to pasiekti, tampa vis sudėtingiau, ir tai padaryti reikia skubiai.

¹¹ UNICEF, „Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio teisinis įgyvendinimas Europoje: migrantų vaikai, įskaitant nelydimus vaikus“, 2012 m. birželio mėn., <http://www.refworld.org/docid/513ae842.html>

¹² JTVPK, „Medžiai linguoja tik pučiant vėjui. Nelydimų afganų vaikų studija Europoje“, 2010 m. birželio mėn., PDES, <http://www.JTVPK.org/refworld/docid/4c21ae2a2.html>. JTVPK, „Afganų vaikų balsai. Švedijoje prieglobsčio prašančių vaikų studija“, 2010 m. birželio mėn., <http://www.refworld.org/docid/4c19ec7f2.html>

¹³ JTVPK, „Vaiko interesų nustatymo gairės“, 2008 m. gegužės mėn., <http://www.JTVPK.org/refworld/docid/48480c342.html>

¹⁴ JTVPK, „Praktinis vadovas, kaip įgyvendinti JTVPK GIA gaires“, 2011 m. lapkričio mėn., <http://www.refworld.org/docid/4e4a57d02.html>

¹⁵ Europos Komisija, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. „Veiksmų planas dėl nelydimų nepilnamečių“ (2010–2014 m.), 2010 m. gegužės 6 d., COM (2010) 213/3, <http://www.JTVPK.org/refworld/docid/4bfe89602.html>

JTVPK statute įtvirtinti jo įgaliojimai¹⁶ teikti tarptautinę apsaugą ir rasti ilgalaikius sprendimus¹⁷ dėl pabėgėlių padėties. Atsižvelgiant į didelį vaikų santykį tarp priverstų išvykti žmonių ir tą faktą, kad jie susiduria su išskirtine rizika dėl apsaugos, pagrindinis prioritetas yra reaguoti į jų specifinius poreikius. JTVPK įgaliojimai apsaugoti priverstus išvykti vaikus buvo dar kartą patvirtinti 2012 m. birželio mėn. išleistoje „Pagrindinėje vaikų apsaugos strategijoje“.¹⁸ Šioje strategijoje Vaikų teisių konvencija įvardijama kaip pagrindinis dokumentas, kuriuo vadovaujasi JTVPK, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus teikti tarptautinę apsaugą. Strategija grindžiama JTVPK politika, priimtomis gairėmis dėl vaikų apsaugos ir susijusiomis Vykdomojo komiteto išvadomis.¹⁹



UNICEF yra įgaliota Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos propaguoti vaikų teisių apsaugą, padėti tenkinti vaikų pagrindinius poreikius ir plėsti jų galimybes pasiekti savo visą potencialą. UNICEF vadovaujasi VTK ir siekia nustatyti vaikų teises kaip teisinius įsipareigojimus, užtikrindama etinius principus ir tarptautinius elgesio su vaikais standartus. UNICEF įsipareigoja užtikrinti specialią apsaugą labiausiai socialiai nuskriaustiems vaikams. Vaikų teisių gynimas yra pagrindinė UNICEF, kaip tarptautinės organizacijos ir UNICEF nacionalinių komitetų pramoninėse šalyse, funkcija. Kaip apibrėžta UNICEF Vaiko apsaugos strategijoje²⁰, „UNICEF skatins vaiko apsaugą palaikydama juos išsivysčiusiose ir besivystančiose šalyse, remdamasi moksliniais tyrimais ir įrodymais, esamomis partnerystėmis bei naujomis galimybėmis“.

¹⁶ JT Generalinė Asamblėja, Jungtinių Tautų Vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos statusas, 1950 m. gruodžio 14 d., A/RES/428(V), <http://goo.gl/9ma5cX>, („JTVPK statusas“).

¹⁷ Žr. Jungtinių Tautų Vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuro statuto, patvirtinto 1950 m. gruodžio 14 d. Generalinės Asamblėjos rezoliucija 428 (V), A/RES/428(V), 1 straipsnį. Statutas išskirtinai įpareigoja vyriausiąjį komisarą teikti apsaugą ir „prisidėti prie vyriausybinių bei privačių pastangų skatinant savanorišką repatriaciją ar asimiliaciją naujų valstybių bendruomenėse“ (8 str. c LENTELE) ir ragina valstybes bendradarbiauti skatinant pabėgėlių asimiliaciją, ypač lengvinant jų įsitvirtinimą (2 str. e LENTELE). Dėl persikėlimo į trečiąsias šalis žr. JTVPK statuto 9 str., taip pat žr. 2 str. f lentelę dėl kelionės ir kitų dokumentų, dėl leidimo persikelti; 2 str. g lentelę ir 8 e lentelę dėl pabėgėlių turto perkėlimo į trečiąsias šalis. JT Generalinė Asamblėja, Jungtinių Tautų Vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuro statusas, 1950 m. gruodžio 14 d., A/RES/428(V), <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3628.html>

¹⁸ JTVPK, „Pagrindinė vaikų apsaugos strategija“, 2012 m. birželio mėn., <http://www.UNHCR.org/refworld/docid/4fe875682.html>

¹⁹ Įskaitant JTVPK „Gairės dėl elgesio su prieglobsčio prašančiais nelydimais vaikais politikos ir procedūrų“, 1997 m. vasario mėn. <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3360.html>, JTVPK „Gairės dėl vaiko interesų nustatymo“, 2008 m. gegužės mėn., <http://www.refworld.org/docid/48480c342.html>, JTVPK, JTVPK „Gairės dėl tarptautinės apsaugos Nr. 8: vaiko prieglobsčio prašymas pagal 1951 m. Konvencijos 1(A) 2 ir 1(F) straipsnius ir (ar) 1967 m. protokolą, susijusį su pabėgėliu statusu“, 2009 m. gruodžio mėn., HCR/GIP/09/08 <http://www.refworld.org/docid/4b2f4f6d2.html>, JTVPK, „Praktinis JTVPK BID gairių įgyvendinimo vadovas“, 2011 m. lapkričio mėn., <http://www.refworld.org/docid/4e4a57d02.html>, ir Vyriausiojo komisaro programos vykdomojo komiteto išvada Nr. 107 dėl rizikos, kylančios vaikams, 2007 m. spalio 5 d., Nr. 107(LVIII) – 2007 m., <http://www.refworld.org/docid/471897232.html>

²⁰ UNICEF, „Vaiko apsaugos strategija“, 2008 m. gegužės mėn., http://www.unicef.org/protection/files/CP_Strategy_English.pdf



1.4. Šio dokumento tikslas

Šiuo dokumentu siekiama padėti ES ir ELPA valstybėms taikyti interesų principą kaip pagrindinį principą sprendžiant nelydimų ir atskirtų vaikų, esančių tų valstybių teritorijoje, problemas. Dokumente pripažįstama, kad šį principą galima taikyti skirtingomis formomis ir juo nesiekama nurodyti taikyti vieną sistemą ar tvarką. Tačiau jame teikiami elementų siūlymai, kuriuos valstybės gali pasirinkti, norėdamos įgyvendinti tarptautinius teisės standartus ir įsipareigojimus.

Pripažįstant žengtus svarbius žingsnius ir turimą patirtį, dokumente pateikiami ES ir kelių kitų valstybių pavyzdžiai. Ši dėmesio verta praktika atspindi tam tikrą laiką ir buvo atrinkta, kad pademonstruotų galimus būdus, kaip susisteminti procedūras ir nurodyti kelius, kuriais vaiko apsaugos sistemos gali toliau plėtotis išaugus poreikiams ir sistemos reikalavimams. Dokumento išleidimo metu kelios valstybės formulavo ir inicijavo procedūras ir struktūras, padėsiančias įgyvendinti interesų principą. Tikimasi, kad šis dokumentas gali prisidėti prie tokių pastangų.

Šis dokumentas pirmiausia skirtas politiką formuojantiems asmenims ir ES bei ELPA valstybių viešosioms bei privačiosioms institucijoms, kurios stengiasi nustatyti ar tobulinti susitarimus dėl nelydimų ir atskirtų vaikų identifikavimo bei pirminius svarstymus apie jų interesus, įskaitant atvejus, kai dėl jų priimami ilgalaikiai sprendimai. Jis taip pat gali būti įdomus kitoms su vaikų apsaugos sistemomis susijusioms instancijoms, pavyzdžiui, teisininkams, socialiniams darbuotojams, atstovams (globėjams), teismams ir vaikų ombudsmenams. Nors dokumentas grindžiamas regione galiojančiais teisiniais standartais ir politikos nuostatomis, VTK 3 str. išdėstytas interesų principas taikomas visoms VTK ratifikavusioms valstybėms. Todėl šis dokumentas gali būti naudingas kitoms valstybėms, kuriančioms ar tobulinančioms savo vaiko apsaugos, tarptautinės apsaugos ir imigracijos sistemas.

2 TEISINĒS IR VEIKLOS SISTEMOS



Nelydimų ir atskirtų vaikų teisės įtvirtintos tarptautinėje ir regioninėje teisėje. Europos kontekste jas toliau įgyvendina politika ir gairės. Nors šiuo dokumentu nesiekiama sukelti platesnės teisinės diskusijos, šioje dalyje trumpai apibūdinama interesų principo teisinė sistema, kad būtų galima lengvai rasti informaciją ir pasinaudoti ja kaip teisiniu pagrindu, pagal kurį sudarytas šis dokumentas.

2.1. Tarptautinė teisė

Vaiko teisių konvenciją²¹, kurią 1989 m. lapkričio 20 d. priėmė Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, ratifikavo visos, išskyrus tris²², Jungtinių Tautų šalys narės.

Tai pagrindinė teisinė priemonė, nustatanti vaikų apsaugą. Ja apibrėžiami keturi pagrindiniai principai:

- **vaiko interesai** (3 straipsnis);

- **nediskriminavimas** (2 straipsnis);

- **teisė gyventi** ir **sveikai vystytis** (6 straipsnis);

- **teisė būti išklaustyta** (12 straipsnis).

Be šių keturių principų, VTK numato daugelį kitų pagrindinių teisių, tarp kurių – poreikis apsaugoti nuo prievartavimo, išnaudojimo ir nepriežiūros, taip pat skatinti vaiko fizinį bei intelektualinį vystymąsi. Joje prižiūrint vaiką ypatingas dėmesys skiriamas šeimos vaidmeniui, specialioms vaikų, netekusiems savo šeimos aplinkos, apsaugos poreikiams ir tiems, kurie ieško prieglobsčio, bei pabėgėlių vaikams.

Vaiko teisių komitetas teikia bendrojo pobūdžio pastabas, taip suteikdamas autoritetingą informaciją valstybėms apie VTK interpretavimą ir įgyvendinimą. Pačios aktualesios pastabos apie nelydimus ir atskirtus vaikus yra šios: Vaiko teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 6 dėl elgesio su nelydimais ir atskirtais vaikais už jų kilmės šalies ribų²³, Vaiko teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 12 dėl vaiko teisės būti išklaustyta²⁴, Vaiko teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 14 dėl vaiko interesų²⁵ ir Vaiko teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 5 dėl bendrųjų įgyvendinimo priemonių²⁶.

²¹ JT Generalinė Asamblėja, Vaiko teisių konvencija, 1989 m. lapkričio 20 d., Jungtinės Tautos, Sutarčių serija, 1577 t., p. 3, <http://www.JTVPK.org/refworld/docid/3ae6b38f0.html>

²² Somalis, Pietų Sudanas ir Jungtinės Amerikos Valstijos.

²³ JT Vaiko teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 6 (2005 m.) „Elgesys su nelydimais ir atskirtais vaikais už jų kilmės šalies ribų“, 2005 m. rugsėjo 1 d., CRC/GC/2005/6, <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>

²⁴ JT Vaiko teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 12 (2009 m.) „Vaiko teisė būti išklaustyta“, 2009 m. liepos 20 d., CRC/C/GC/12, <http://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>

²⁵ JT Vaiko teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 14 (2013 m.) „Dėl vaiko teisės teikti pirmenybę jo (jos) interesams“ (3 str. 1 lentelė), 2013 m. gegužės 29 d., CRC /C/GC/14, <http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>

²⁶ JT Vaiko teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 5 (2003 m.) „Bendrosios įgyvendinimo priemonės“, 2003 m. lapkričio 27 d., CRC/GC/2003/5, <http://www.refworld.org/docid/4538834f11.html>

2.2. Regioninė teisė ir politikos strategija

Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos sistemą sudaro įvairios žmogaus teisių priemonės. Iš jų dvi svarbiausios yra Europos žmogaus teisių konvencija (ECHR)²⁷ ir Europos Tarybos Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis (Kovos su prekyba žmonėmis konvencija)²⁸.

ES pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnyje²⁹ teigiama, kad vaikai turi teisę į jų gerovei užtikrinti būtiną apsaugą bei globą ir kad visuose valstybės ar privačių institucijų veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia turi būti vadovujamasi vaiko interesais.

2010 m. gegužės mėn., reaguodama į Stokholmo programą³⁰, kurioje išdėstyti ES prioritetai teisingumo, laisvės ir saugumo erdvėje, įskaitant sienų kontrolę ir tarptautinės apsaugos teikimą pažeidžiamiesiems asmenims 2010–2014 m., Europos Komisija sudarė Veiksmų planą dėl nelydimų nepilnamečių (2010–2014 m.).³¹ Šiuose dokumentuose nustatomas bendras visoje ES priimtas požiūris į tokių vaikų priėmimą ir su jais susijusių ilgalaikių sprendimų nustatymą. Veiksmų planas nėra privalomas ES valstybėms narėms. Tačiau jame pabrėžiama, kad ES teisės aktais, reglamentuojančiais prieglobsčio, imigracijos ir prekybos žmonėmis klausimus, jau tiesiogiai arba netiesiogiai sprendžiama konkreti nelydimų nepilnamečių problema ir nustatytas tvirtesnis jų teisių užtikrinimas.³²

ES kovos su prekyba žmonėmis strategijoje taip pat numatytos svarbios nuostatos, kaip užtikrinti vaiko, ypač vaikų, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, interesus, ir įpareigoja FRA sukurti modelį vaikų, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, globėjams ir teisėtiems atstovams.

Kelios ES direktyvos ir reglamentai, susiję su trečiųjų šalių piliečiais, įskaitant asmenis, kuriems potencialiai reikia tarptautinės apsaugos, aiškiai nurodo bendrąsias vaikų teises ir ypač interesų principą. Tarp jų ir šie dokumentai (chronologine tvarka):³³

- Direktyva dėl šeimos susijungimo³⁴;
- Direktyva dėl leidimo gyventi suteikimo prekybos žmonėmis aukoms³⁵;
- Gražinimo direktyva³⁶;

²⁷ Europos Taryba, Europos Tarybos Konvencija dėl žmogaus teisių ir pagrindinių teisių apsaugos, pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14, 1950 m. lapkričio 4 d., ETS 5, <http://www.UNCHR.org/refworld/docid/3ae6b3b04.html>

²⁸ Europos Taryba, Europos Tarybos Konvencija dėl kovos su prekyba žmonėmis, 2005 m. gegužės 16 d., CETS 197, <http://www.UNCHR.org/refworld/docid/43fde544.html>

²⁹ Europos Sąjunga, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2012 m. spalio 26 d., 2012/C 326/02, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b70.html>

³⁰ Europos Komisija, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę Europos piliečiams, Stokholmo programos įgyvendinimo veiksmų planas, 2010 m. balandžio 24 d. COM(2010) 171, <http://goo.gl/rssDN>

³¹ Europos Komisija, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Veiksmų planas dėl nelydimų nepilnamečių (2010–2014 m.), 2010 m. gegužės 6 d., COM(2010) 213/3, <http://www.UNCHR.org/refworld/docid/4bfe89602.html>

³² Besibaigiant Veiksmų planui dėl nelydimų nepilnamečių (2010–2014 m.) EK įvertins Veiksmų plano efektyvumą. Europos Parlamentas 2013 m. rugsėjo 12 d. rezoliucijoje nurodė sudaryti strategines gaires dėl nelydimų nepilnamečių situacijos ES (2012/2263(INI), <http://goo.gl/IUkqmj>)

³³ FRA, „Be tėvų priežiūros likusių vaikų globa. Vadovas, kaip stiprinti globos sistemas siekiant rūpintis ypatingais vaikų, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, poreikiais“, <http://goo.gl/Ytfu4O>

³⁴ Europos Sąjungos Tarybos ir Europos Parlamento 2003 m. rugsėjo 22 d. direktyva 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą, 2003 spalio 3 d., <http://goo.gl/8uRUl>

³⁵ Europos Sąjungos Taryba, 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyva 2004/81/EB dėl teisės laikinai apsigyventi suteikimo trečiųjų šalių piliečiams, kurie yra prekybos žmonėmis aukos arba kuriais buvo pasinaudota nelegalios imigracijos tikslais ir kurie bendradarbiauja su kompetentingomis institucijomis, 2004 m. balandžio 6 d., <http://goo.gl/m1Dd4z>

³⁶ Europos Sąjungos Tarybos ir Europos Parlamentas, 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse, 2008 m. gruodžio 24 d., <http://goo.gl/b4mct>

- Prekybos žmonėmis prevencijos direktyva³⁷;
- ES ilgalaikių gyventojų direktyva³⁸;
- Šengeno sienų kodeksas³⁹.

ES priėmė penkias antrojo etapo priemones, sudarančias Bendrąją Europos prieglobsčio sistemą (CEAS). Tai yra:

- naujos redakcijos Priskyrimo direktyva⁴⁰;
- naujos redakcijos Dublino ir EURODAC reglamentai⁴¹;
- naujos redakcijos Prieglobsčio procedūrų direktyva⁴²;
- naujos redakcijos Priėmimo sąlygų direktyva⁴³.

Šios priemonės įtvirtina interesų principą ir nustato svarbius saugiklius bei standartus, kurių privalo laikytis ES valstybės narės. Reglamentai įsigaliojo 2014 m. sausio mėn. Direktyvas į nacionalinę teisę numatoma perkelti iki 2015 m. liepos 20 d.

³⁷ Europos Sąjungos Taryba ir Europos Parlamentas, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, OJ L 101, 2011 m. balandžio 15 d., <http://goo.gl/qNBHYk>

³⁸ Europos Sąjungos Taryba, 2011 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, kuria iš dalies keičiama Tarybos direktyva 2003/109/EB siekiant išplėsti jos taikymo sritį asmenims, kuriems suteikiama tarptautinė apsauga (tekstas svarbus EEE), 2011 m. gegužės 19 d., <http://goo.gl/6w0I7L>

³⁹ Europos Sąjungos Taryba ir Europos Parlamentas, 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 610/2013, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 562/2006, nustatantis taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksas (Šengeno sienų kodeksas), Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo, Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1683/95 ir (EB) Nr. 539/2001 bei Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 767/2008 ir (EB) Nr. 810/2009, 2013 m. birželio 29 d., <http://goo.gl/XPjE1b>

⁴⁰ Europos Sąjungos Taryba, 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų (nauja redakcija), OJ L 337, 2011 m. gruodžio mėn., p. 9–26, <http://www.UNHCR.org/refworld/docid/4f197df02.html>

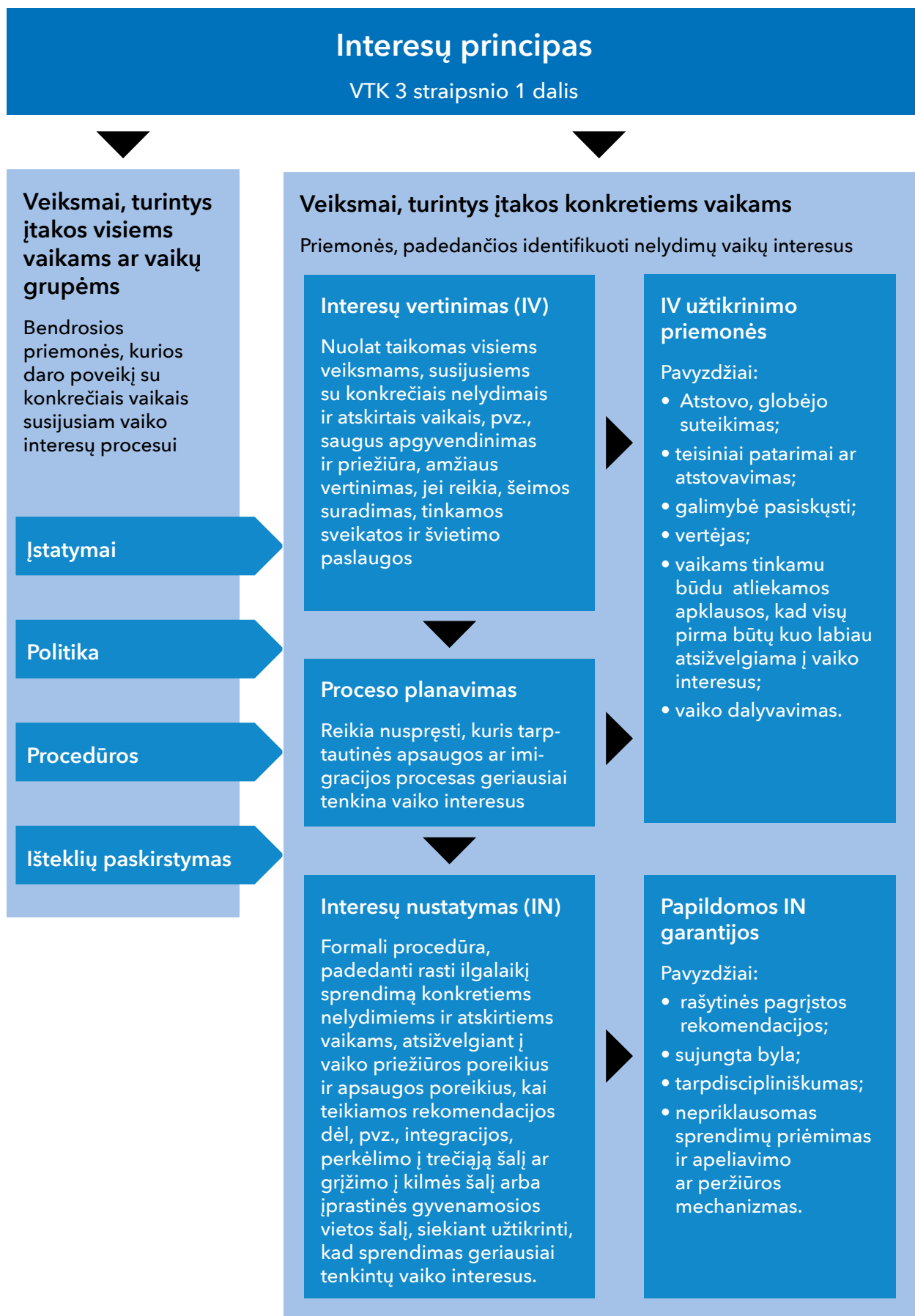
⁴¹ Europos Sąjungos Taryba ir Europos Parlamentas, 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai (nauja redakcija), 2013 m. birželio 29 d., <http://goo.gl/XnJ2mV>; ir Europos Sąjungos Taryba ir Europos Parlamentas, 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 603/2013 dėl „Eurodac“ sistemos pirštų atspaudams lyginti sukūrimo siekiant veiksmingai taikyti Reglamentą (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai, ir dėl valstybių narių teisėsaugos institucijų bei Europolo teisėsaugos tikslais teikiamų prašymų palyginti duomenis su „Eurodac“ sistemos duomenimis ir kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 1077/2011, kuriuo įsteigiama Europos didelės apimties IT sistemų laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje operacijų valdymo agentūra (nauja redakcija), 2013 m. birželio 29 d., <http://goo.gl/W0nYKA>

⁴² Europos Sąjungos Taryba ir Europos Parlamentas, 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos (nauja redakcija), 2013 m. birželio 29 d., L 180/60, <http://www.refworld.org/pdfid/51d29b224.pdf>

⁴³ Europos Sąjungos Taryba ir Europos Parlamentas, 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (nauja redakcija), 2013 m. birželio 26 d., <http://goo.gl/rn9hMT>

1 diagrama.

Nuo teorijos iki praktikos: interesų principo taikymas



2.3. Papildomos veiklos sistemos

Šis dokumentas taip pat grindžiamas papildomais šaltiniais, daugiausiai UNICEF ir JTVPK gairėmis dėl atitinkamų įgaliojimų, susijusių su nelydimais ir atskirtais vaikais, įgyvendinimo. Įtrauktos patvirtintos kitų organizacijų pozicijos arba bendrosios pozicijos, įskaitant šias:

- JTVPK „Pabėgėlių vaikai: apsaugos ir globos gairės“ (1994 m.)⁴⁴;
- JTVPK Vykdomojo komiteto išvada Nr. 107 dėl vaikų, kuriems kyla rizika⁴⁵;
- JTVPK „Gairės dėl interesų nustatymo“ (2008 m.)⁴⁶;
- JTVPK „Gairės dėl tarptautinės apsaugos Nr. 8: vaiko prieglobsčio prašymai“, vadovaujantis 1951 m. konvencijos 1(A)2 ir 1(F) straipsniais ir (arba) 1967 m. protokolu dėl pabėgėlių statuso (2009 m.)⁴⁷;
- JTVPK „Interesų nustatymo vadovas“ (2011 m.)⁴⁸;
- JTVPK „Vaikų apsaugos sistema“, 2012 m.⁴⁹;
- JTVPK „Vaikų apsaugos klausimų santrauka: vaikui palankios procedūros (bus priimtos ateityje);
- UNICEF „Gairės dėl vaikų, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, apsaugos“ (2006 m.)⁵⁰;
- UNICEF „Rekomendacijos dėl vaikų, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, teisių Europoje“ (2006 m.)⁵¹;
- UNICEF „Vaiko apsaugos strategija“⁵²;
- UNICEF „Amžiaus įvertinimas: techninė pastaba“ (2013 m.)⁵³;
- Bendras JT komentaras dėl ES kovos su prekyba žmonėmis direktyvos⁵⁴;
- Atskirtų vaikų Europoje programos (SCEP) gerosios praktikos pranešimas (4 redakcija) (palaikyta UNICEF ir JTVPK)⁵⁵.

⁴⁴ JTVPK, „Pabėgėlių vaikai: apsaugos ir globos gairės“, Ženeva, 1994 m., <http://www.UNHCR.org/3b84c6c67.html>

⁴⁵ Vyriausiojo komisaro programos Vykdomojo komiteto išvada dėl vaikų, kuriems kyla rizika, 2007 m. spalio 5 d., Nr. 107 (LVIII) <http://www.UNHCR.org/4717625c2.html>

⁴⁶ JTVPK, „Gairės dėl vaiko interesų nustatymo“, 2008 m. gegužės mėn., <http://www.UNHCR.org/4566b16b2.pdf>

⁴⁷ JTVPK, „Gairės dėl tarptautinės apsaugos Nr. 8: vaiko prieglobsčio prašymai“, vadovaujantis 1951 m. konvencijos 1(A)2 ir 1(F) straipsniais ir (arba) 1967 m. protokolu dėl pabėgėlių statuso, 2009 m. gruodžio mėn., <http://www.refworld.org/docid/4b2f4f6d2.html>

⁴⁸ JTVPK, „JTVPK interesų nustatymo gairių įgyvendinimo vadovas“, 2011 m. lapkričio mėn., <http://www.refworld.org/docid/4e4a57d02.html>

⁴⁹ JTVPK, „Vaikų apsaugos sistema“, 2012 m. birželio mėn., <http://www.UNHCR.org/refworld/docid/4fe875682.html>

⁵⁰ UNICEF, „Gairės dėl vaikų, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, apsaugos“, 2006 m. rugsėjo mėn., http://www.unicef.org/ceecis/0610-Unicef_Victims_Guidelines_en.pdf

⁵¹ UNICEF, „Rekomendacijos dėl vaikų, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, teisių Europoje“, 2006 m., <http://goo.gl/rJCicC>

⁵² UNICEF, „Vaiko apsaugos strategija“, 2008 m. gegužės mėn., http://www.unicef.org/protection/files/CP_Strategy_English.pdf

⁵³ UNICEF, „Amžiaus įvertinimas: techninė pastaba“, 2013 m. sausio mėn., <http://www.refworld.org/docid/5130659f2.html>

⁵⁴ JTVPK, OHCHR, UNICEF, UNDOC, JT moterų organizacija „UN Women“ ir TDO, „Bendras JT komentaras dėl ES direktyvos. Žmogaus teisėmis pagrįstas metodas. Užkirsti kelią, kovoti, apsaugoti nuo prekybos žmonėmis“, 2011 m. lapkričio mėn., <http://goo.gl/okpWUB>

⁵⁵ Atskirtų vaikų Europoje programa, (SCEP) gerosios praktikos pranešimas, 2010 m. kovo mėn., 4 redakcija, <http://www.refworld.org/docid/415450694.html>

3 APIBRĒŽIMAI IR SAŅŅŪKOS



Šiame dokumente minimas **interesų principas**, nustatytas JT Vaiko teisių konvencijos (VTK) 3 straipsnio 1 dalyje, kurioje teigiama:

„*Imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmy, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai.*“

Interesų principas taikomas visiems vaikams be diskriminacijos, įskaitant ir nelydimus bei atskirtus vaikus, kuriems kyla rizika ne jų kilmės šalyje.⁵⁶ Jis taikomas nepaisant, ar vaikai yra piliečiai, užsienio šalies piliečiai, ES valstybės narės piliečiai, trečiosios šalies piliečiai, ar neturi jokios pilietybės.

Kaip nustatyta VTK 1 straipsnyje, **vaiku** laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Todėl asmuo, kuriam dar nėra 18 metų, traktuojamas kaip vaikas, neatsižvelgiant į jo brandos lygį, nebent vaikui taikomi įstatymai numato kitaip.

Interesų principas taikomas veiksams, susijusiems su vaikais kaip grupe, būtent kai valstybė priima įstatymą ir politiką ar skiria išteklių, taip pat visiems veiksams, susijusiems su individualiais vaikais. (Žr. 1 diagramą „Nuo teorijos iki praktikos: interesų principo taikymas“.)

Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 14⁵⁷ Vaiko teisių komitetas apibrėžia vaiko interesus trimis aspektais:

- **Materialinė teisė:** vaiko teisė į tai, kad jo (jos) interesai būtų vertinami ir kad šiems interesams būtų teikiama pirmenybė.

- **Teisinis principas:** jei teisinę nuostatą galima traktuoti skirtingais būdais, reikia pasirinkti tą aiškinimą, kuris geriausiai tarnautų vaiko interesams.

- **Procesinė taisyklė:** visada, kai priimamas sprendimas, turintis įtakos konkrečiam vaikui, vaikų grupei ar vaikams apskritai, priimant sprendimą privaloma įvertinti galimą sprendimo poveikį (teigiamą ar neigiamą) vaikui.

Interesų vertinimo (IV) ir **interesų nustatymo (IN)** sąvokos gali būti traktuojamos kaip dalis to paties proceso, kuris iš esmės prasideda, kai randamas nelydimas ar atskirtas vaikas, o baigiasi, kai įgyvendinamas ilgalaikis sprendimas dėl vaiko atskyrimo ir pasitraukimo iš kilmės šalies ar įprastinės gyvenamosios vietos (žr. 2 pav. „Nuo atvykimo iki ilgalaikio sprendimo: interesų principo taikymas“).

Interesų vertinimas (IV) apibūdina paprastą, tęstinę sprendimų priėmimo procedūrą dėl to, kokie neati-dėliotini veiksmai tenkintų konkretaus vaiko interesus, pvz., apsaugos ir globos intervencijos. IV gali būti vykdomas bet kada, kai tik planuojama ar imamasi veiksmy, kurie gali turėti įtakos vaikui. Tai specialistų, turinčių reikiamos kompetencijos, žinių ir su vaiko apsauga susijusių įgūdžių, pokalbiai su vaiku ar jo konsultavimas, taip pat, jei reikia, papildomos informacijos rinkimas ir vaiko aplinkybių svarstymas. Skirtin-gose vaiko apsaugos sistemose toks procesas vadinamas skirtingai, pavyzdžiui, „vaiko apsaugos vertinimu“,

⁵⁶ JT Vaiko teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 6 (2005 m.): „Elgesys su nelydimais ir atskirtais vaikais už jų kilmės šalies ribų“, 2005 m. rugsėjo 1 d., CRC/GC/2005/6, <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>, Vyriausiojo komisaro programos Vykdomojo komiteto išvada Nr. 107 dėl vaikams kylančios rizikos, 2007 m. spalio 5 d., Nr. 107 (LVIII) – 2007 m. <http://www.refworld.org/docid/471897232.html>

⁵⁷ JT Vaiko teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 14 dėl vaiko teisės į tai, kad pirmenybė būtų teikiama jo (jos) interesams, 2013 m. gegužės 29 d., CRC /C/GC/14, 3 str., 1 p., 6 p., <http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>



„atvejo vertinimu“ ir kt. Pagrindinės jo savybės yra visapusiškumas ir tai, kad jį atlieka personalas, turintis atitinkamos profesinės kompetencijos. Vaiko teisių komitetas taip pat pabrėžė, kad, idealiu atveju, vertinant interesus „reikėtų atsižvelgti į tai, kad vaiko gebėjimai tobulės“ ir „<...> apsvarstyti priemones, kurios galėtų būti atitinkamai peržiūrimos ar keičiamos, vietoj galutinių ar nepanaikinamų sprendimų“.⁵⁸

Interesų nustatymas (IN) apibūdina formalėsne reikšmingų sprendimų priėmimo procedūrą, kuri turės esminį poveikį tolesniam vaiko vystymuisi. Interesų nustatymas, kaip ir IV, apima vaiko ir kvalifikuoto specialisto pokalbius bei konsultacijas, bet dėl sprendimo svarbos, nustatant interesus privaloma turėti išsamią informaciją, sukauptą priimant sprendimą dėl vaiko interesų, ją kruopščiau išnagrinėti ir užtikrinti daugiau nepriklausomybės. Taigi, prieš priimant svarbų sprendimą dėl vaiko, būtina įvertinti, kas labiausiai tenkintų vaiko interesus.

Vaiko teisių komiteto Bendrosios pastabos Nr. 14 20 punkte nurodoma, kad ne kiekvienas veiksmas, kurį atlieka valstybė, turi apimti pilną ir formalų vaiko interesų vertinimo bei nustatymo procesą. Tačiau, jei sprendimas darys svarbų poveikį vaikui ar vaikams, reikėtų atsižvelgti į didesnę apsaugos lygį ir atlikti išsamią procedūrą. Tai suprantama kaip tai, kad kuo didesnę poveikį sprendimas turės vaikui ir vaiko ateičiai, tuo didesnės procedūrinės apsaugos priemonės turi būti nustatytos priimant tą sprendimą. Taigi, taikomų **apsaugos priemonių lygis ar skaičius didėja pagal progresiją**. IV procesas bus atliekamas priimant sprendimus, kurie sukelia mažiau pasekmių vaikui, o svarbesni sprendimai turės būti formaliai apsvarstomi, taikant griežtas apsaugos priemones, prilygstančias interesų nustatymui, arba IN.

⁵⁸ JT Vaiko teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 14 dėl vaiko teisės teikti pirmenybę jo (jos) interesams, 2013 m. gegužės 29 d., CRC /C/GC/14, 8 sk., <http://www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html>

Interesų principas aptariamas Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 14:

„*Jei sprendimas turės svarbią įtaką vaikui ar vaikams, reikia numatyti daugiau apsaugos priemonių ir išsamią tvarką, kaip nustatyti jų interesus.*“

Toliau pateikiami apsaugos priemonių, kurias gali įgyvendinti Europos Sąjungos valstybės narės, pavyzdžiai:

Nepriklausomas atstovas ar globėjas. Nelydimi ar atskirti vaikai neturi savo tėvų apsaugos, todėl paramą jiems turi suteikti jų atstovas, kuris yra nepriklausomas nuo įstaigų, priimančių sprendimą dėl vaikų apsaugos prašymo, ir gali jiems padėti pasinaudoti savo teisėmis. Faktas, kad nekils potencialus interesų konfliktas, užtikrina, jog vaiko teisių apsauga nesikirs su jokiais pareigomis ar instituciniais įgaliojimais, kurių kitu atveju gali turėti globėjas. Kaip rodo studijos⁵⁹, vaikai labai vertina nepriklausomus atstovus ir dažnai norėtų labiau asmeniškų santykių su tuo asmeniu.⁶⁰

Vaikui suprantama informacija. Vaikai turi suprasti procedūros reikšmę, turimus skirtingus pasirinkimus ir kokios jų pareigos. Jiems reikalinga informacija, leidžianti išreikšti savo nuomonę, taip pat matyti, kiek į jų požiūrį atsižvelgiama. Tam, kad toks supratimas atsirastų, turima informacija turi būti perduota taip ir tokiomis aplinkybėmis, kad vaikas galėtų visiškai įvertinti situaciją pagal savo amžių ir subrendimo lygį.⁶¹

Pirmenybinė tvarka. Tokia tvarka turi būti įgyvendinama dėl to, kad laiko faktorius vaikams yra labai svarbus, atsižvelgiant į sąlyginai trumpą jų augimo laiką. Tačiau tai neturėtų reikšti, kad svarstymas bus pagreitintas vaiko teisių ar atitinkamo laikotarpio įgyti pasitikėjimą aplinka, poreikio išreikšti savo nuomonę ir gauti tinkamą paramą bei informaciją apie turimus pasirinkimus sąskaita.⁶²

Teisinis atstovavimas ir patarimai. Vaikas turi teisę į nepriklausomus teisinius patarimus ir atstovavimą, ypač dėl sprendimų, kurie darys esminį poveikį jo (jos) ateičiai.⁶³

Rašytiniai, pagrįsti sprendimai. Rašytiniame sprendime dėl to, kas laikoma vaiko interesais, turėtų būti įvardyta, kaip buvo įvertinti (nustatyti) interesai, įskaitant tai, kokie faktoriai laikyti reikšmingais. Nepakanka pareikšti, kad buvo įvertinti ir nustatyti interesai. Pagrindžiant sprendimą reikia įvardyti kiekvieną faktorių ir tai, kaip jis buvo svarstomas ir kiek reikšmingu kiekvienas iš jų buvo laikytas.⁶⁴

Vertimas. Kad vaikas galėtų viską suprasti ir turėtų galimybę bendradarbiauti, jam reikia užtikrinti vertimą į gimtąją kalbą arba kalbą, kurią jis (ji) supranta.⁶⁵

Sprendimų peržiūra. Paprastai galima teikti apeliacijas dėl sprendimų dėl tarptautinės apsaugos ar imigracijos.⁶⁶ Jei pasikeistų aplinkybės (būtų surasta šeima arba nustatyti ilgalaikiai sprendimai negalėtų būti įgyvendinami ilgam laikui), interesų nustatymas (IN) gali būti svarstomas iš naujo.

⁵⁹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (toliau – FRA), „Atskirti, prieglobsčio prašantys vaikai Europos Sąjungos valstybėse narėse: lyginamoji ataskaita“, 2010 m. gruodžio mėn., <http://www.refworld.org/docid/4ecf71aeb.html>

⁶⁰ Žr. Naują prieglobsčio procedūrų direktyvos (PPD) redakciją, naują Priėmimo sąlygų direktyvos (PSD) redakciją, Dublino III reglamentą, Priskyrimo direktyvą, Kovos su prekyba žmonėmis direktyvą (KPŽD).

⁶¹ Žr. Dublino III reglamentą, Vaiko teisių komiteto Bendrąją pastabą Nr. 14, JTVPK „Gaires dėl tarptautinės apsaugos: vaiko prieglobsčio prašymai“.

⁶² Žr. PPD, KPŽD, JTVPK „Gaires dėl tarptautinės apsaugos: vaiko prieglobsčio prašymai“.

⁶³ Žr. PPD, Dublino III reglamentą, PSD, KPŽD, JTVPK „Gaires dėl tarptautinės apsaugos: vaiko prieglobsčio prašymai“.

⁶⁴ Žr. Vaiko teisių komiteto Bendrąją pastabą Nr. 14.

⁶⁵ Žr. PPD, Dublino III reglamentą, KPŽD.

⁶⁶ Žr. ES pagrindinių teisių chartiją, PPD ir Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą.

Kalbant apie nelydimus ir atskirtus vaikus, **ilgalaikis sprendimas** yra tvarus sprendimas, užtikrinantis, kad nelydimas ar atskirtas vaikas sugebės tapti suaugusiu toje aplinkoje, kuri atitiks jo (jos) poreikius, ir galės įgyvendinti VTK apibrėžtas savo teises, taip pat vaikui nekils persekiojimo ar rimtos žalos rizika. Dėl to, kad ilgalaikis sprendimas turės esminių ilgalaikių pasekmių nelydimam ar atskirtam vaikui, jam bus taikomas IN. Galiausiai, ilgalaikis sprendimas taip pat suteikia galimybę vaikui įgyti arba susigrąžinti visišką valstybės apsaugą.⁶⁷

Nelydimi ar atskirti vaikai traktuojami taip, kaip jie apibrėžti VTK, ES prieglobsčio direktyvose, taip pat Kovos su prekyba žmonėmis direktyvoje, JTVPK Vykdomojo komiteto išvadoje Nr. 107⁶⁸, „Gairėse dėl politikos ir procedūrų, susijusių su nelydimais ir atskirtais vaikais“⁶⁹ ir Tarpinstituciniuose gairių principuose dėl nelydimų ir atskirtų vaikų⁷⁰. Pagal juos, **nelydimas vaikas** – bet koks asmuo, neturintis 18-os metų, esantis už savo kilmės ar įprastinės gyvenamosios vietos šalies ribų, kuris buvo atskirtas nuo abiejų tėvų bei kitų giminaičių ir kurio neprižiūri suaugęs žmogus, kuris pagal įstatymą ar paprotį turėtų būti už jį (ją) atsakingas. **Atskirtas vaikas gali** būti atskirtas nuo abiejų tėvų arba jo (jos) ankstesniojo teisinio ar įprastinio pagrindinio globėjo, bet nebūtinai nuo kitų giminaičių. Tai gali būti vaikai, kuriuos lydi kiti suaugę šeimos nariai.

JTVPK Vykdomasis komitetas savo išvadoje Nr. 107 apibrėžia vaikus, kuriems **kyla didesnė rizika**, kaip tokius, kuriems kyla rizika dėl platesnės apsaugos aplinkos ir rizika dėl asmeninių aplinkybių, atsižvelgiant į kaupiamąjį poveikį, kai kyla kelių tipų rizika. Komiteto nuomone, atskiri rizikos faktoriai yra šie (bet ne vien tik jie): būti nelydimiems ar atskirtiems, ypač kai vaikai lieka be suaugusiųjų, taip pat tie, kuriuos suaugusieji išnaudoja ar prie jų priekabiauja, vaikai, kurie neturi pilietybės, paaugliai, ypač mergaitės, tapusios motinomis, ir jų vaikai, vaikai – prekybos žmonėmis ir seksualinio išnaudojimo (pornografijos, pedofilijos ir prostitucijos) aukos, išgyvenę kankinimus, prievartą, būtent seksualinę ir prievartą dėl lyties bei kitokio pobūdžio prievartą bei išnaudojimą, vaikai, kurie veda (išteka) jaunesni, nei leidžia įstatymai, ir (arba) vaikai, apvesdinti (ištekinti) per prievartą, vaikai, kurie priklauso ar priklausė ginkluotosioms pajėgoms ar grupuotėms, įkalinti vaikai, nuo socialinės diskriminacijos kenčiantys vaikai, protinę ar fizinę negalią turintys vaikai, vaikai, sergantys ŽIV ir AIDS, kitomis sunkiomis ligomis sergantys vaikai ir mokyklos nelankantys vaikai.

Šiame kontekste **vaikas prekybos žmonėmis auka** apibrėžiamas kaip bet kuris asmuo, kuriam nėra 18-os metų, kuris yra įdarbintas, nugabentas, perkeltas, paslėptas ar gautas siekiant jį (ją) išnaudoti šalies viduje ar už jos ribų, net jei tam nebuvo panaudota prievarta, apgaulė, piktnaudžiavimas valdžia ar bet kokia kita prievartos forma.⁷¹

⁶⁷ Ilgalaikių sprendimų, susijusių su pabėgėliais, apibrėžimą žr. 17 išnašoje.

⁶⁸ Vyriausiojo komisaro Vykdomojo komiteto programos, „Išvada dėl vaikų, kuriems kyla rizika“, 2007 m. spalio 5 d., Nr. 107 (LVIII), <http://www.refworld.org/docid/471897232.html>

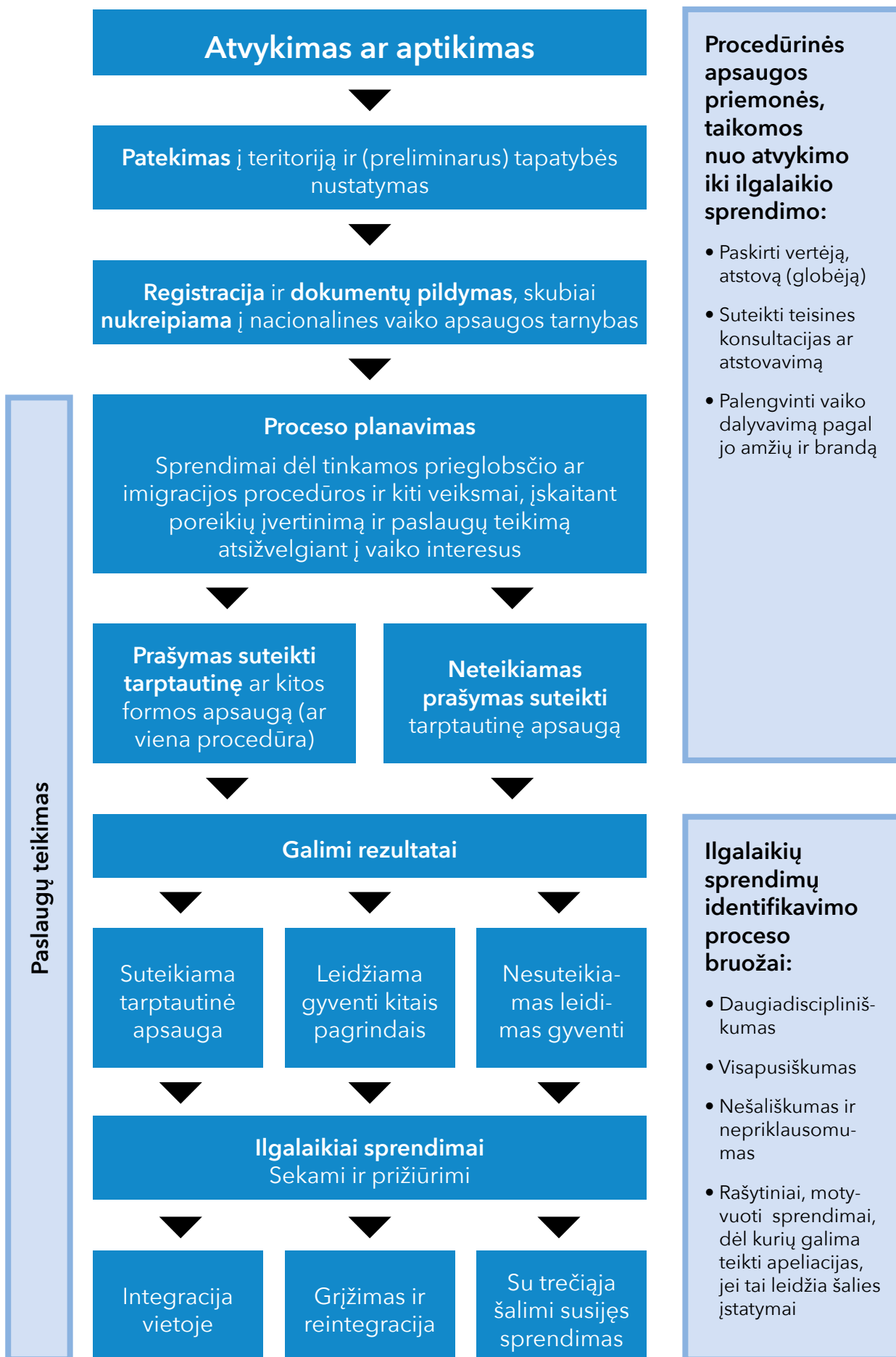
⁶⁹ JTVPK, „Gairės dėl elgesio su prieglobsčio prašančiais nelydimais vaikais politikos ir procedūrų“, 1997 m. vasario mėn., <http://www.JTVPK.org/3d4f91cf4.html>

⁷⁰ UNICEF, JTVPK, ICRC, „Gelbėkit vaikus“, IRC, „World Vision International“, Tarpinstituciniai gairių principai dėl nelydimų ir atskirtų vaikų, 2004 m. sausio mėn., <http://www.refworld.org/pdfid/4113abc14.pdf>

⁷¹ UNICEF, „Gairės dėl vaikų, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, apsaugos“, 2006 m. rugsėjo mėn., http://www.unicef.org/ceecis/0610-Unicef_Victims_Guidelines_en.pdf

2 diagrama.

Nuo atvykimo iki ilgalaikio sprendimo: interesų principo taikymas



4 INTERESŲ PRINCIPŲ TAIKYMAS EUROPOS VALSTYBĖSE

Toliau nurodoma, kaip valstybės institucijos gali taikyti interesų principą vykdydamos veiksmus su nelydimais ar atskirtais vaikais. Pateikiame pavyzdžius chronologine tvarka, kuri taip pat pavaizduota 2 diagramoje.

4.1. Atvykimas ir preliminarus tapatybės nustatymas

Kai vaikas atvyksta prie valstybės sienos arba yra surandamas valstybės teritorijoje vienas ar lydimas asmuo, kuris nėra jo (jos) globėjas pagal įstatymą ar papročius, reikia kuo greičiau nustatyti, ar vaikui kyla rizika. (Nustatyta keletas atvejų, kai vaikai Europos teritorijoje gali keliauti vieni ir tai nesukelia problemų dėl vaiko apsaugos, pavyzdžiui, paaugliai, turintys dokumentus, įrodančius, kad jie keliauja nelydimi atostogų ar studijų tikslais.)

Šiuo atveju reikia atlikti IV. Tai reiškia – apsvarstyti specifinius elementus konkrečioje situacijoje tam, kad būtų priimtas sprendimas dėl konkretaus vaiko. Jei pastebima vaikui kylančios rizikos faktorių, IV gali padėti institucijoms nuspręsti, ar vaiką nukreipus vaiko apsaugos tarnyboms dėl tolesnio vertinimo ir pagalbos būtų tenkinami jo interesai. Šiame etape paprastai renkama informacija apsiribotų būtinąja: vaiko tapatybės, gimimo datos ar amžiaus ir, jei aktualu, pilietybės informacija.⁷² Ilgai trunkantys pokalbiai paprastai nevykdomi.

Tokiais atvejais, kai vaiką lydi asmuo, kuris nėra jo globėjas pagal įstatymą ar papročius, svarbu atsakyti į klausimą apie lydinčiojo asmens ar asmenų santykių kokybę. Tai turi būti atliekama tam, kad būtų galima išsklaidyti abejones dėl galimos prekybos žmonėmis, taip pat nustatyti, jei vaikas liktų su jį lydinčiu giminiu ar kitu suaugusiuoju, ar tai tenkintų jo interesus, kai pritraukiamos vaiko apsaugos tarnybos.

Valstybės atstovams pirmą kartą susitikus su vaiku, gali būti sunku atskirti tuos vaikus, kuriems kyla rizika. Kai kurios valstybės, per kurių teritorijas į kitas valstybes keliauja vaikai, nurodo, kad susiduria su sunkumais norėdamos suderinti priegios prie teritorijos atsižvelgiant į vaiko interesus ir veiksmingos sienų kontrolės poreikius.

Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 6 paaiškinama, kad valstybės įsipareigojimai pagal VTK galioja jos teritorijoje, įskaitant ir vaikams, kurie patenka į valstybės jurisdikciją norėdami patekti į šalies teritoriją.⁷³ Daugelis vaikų gali priešintis registracijai, bijoti pateikti tikslią informaciją ar nenorėti pasakyti savo tikslios tapatybės, nes bijo arba nežino apie apsaugos galimybes. Jie gali būti paveikti neteisėtai žmones gabenančių asmenų ar prekyautojų žmonėmis, vykdyti išvykstant tėvų duotus paliepimus arba jiems gali turėti įtakos prieglobsčio prašytojų ar neteisėtų imigrantų bendruomenės.

JTVPK Europos pasienio pareigūnams sukūrė apsaugos mokymo vadovą pagal savo 10 punktų veiksmų planą, kuris buvo paskelbtas 2006 m., siekiant padėti valstybėms nustatyti ir apsaugoti pabėgėlius, įskaitant nelydimus ir atskirtus vaikus, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga esant vis sudėtingesniems gyventojų srautams.⁷⁴

Prezidiumo projektas, 2006 m. pradėtas kaip Italijos vyriausybės iniciatyva, į kurią buvo įtraukti JTVPK, IOM, „Gelbėkit vaikus“, Raudonasis Kryžius ir Italijos valdžios institucijos, yra geras tarpinstitucinio bendradarbiavimo pavyzdys mišriuose migracijos srautuose. Projektas vėlesniais metais buvo pritaikytas ir kitiems **Pietų Italijos** jūrų uostams, į kuriuos atvyksta pabėgėliai.⁷⁵

⁷² Programa dėl atskirtų vaikų Europoje, SCEP Gerosios praktikos ataskaita, 2010 m. kovo mėn., 4 redakcija, p. 20, D1 p., <http://www.refworld.org/docid/415450694.html>

⁷³ JT Vaiko teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 6 (2005 m.): „Elgsys su nelydimais ir atskirtais vaikais už jų kilmės šalies ribų“, 2005 m. rugsėjo 1 d., CRC/GC/2005/6, 12 p., <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>

⁷⁴ JTVPK, JTVPK apsaugos mokymo vadovas Europos pasienio pareigūnams, <http://www.UNHCR.org/4d944f229.html>

⁷⁵ JTVPK, „Pabėgėlių apsauga ir mišri migracija: 10 punktų plano įgyvendinimas“, 2011 m. vasario mėn., p. 113–115, <http://goo.gl/S9O0Be>

2 LAUKELIS. SULAIKYMAS

leškoti prieglobsčio nėra neteisėta, o prieglobsčio prašytojų sulaikymas vien dėl to, kad jie atvyko į teritoriją be išankstinio leidimo, prieštarauja tarptautinei teisei.

Sulaikymas turi ilgai trunkantį neigiamą poveikį. Jis kenkia žmogaus orumui ir gali sukelti beprasmių kančių, taip pat turi potencialiai rimtų pasekmių sveikatai ir gerovei. Vaikų sulaikymas yra ypač rimtas atvejis, nes gali daryti gniuždantį poveikį jų fizinei, emocinei ir psichologinei raidai. Iš esmės vaikų negalima sulaikyti. Sulaikymas apibrėžiamas VTK 37 straipsnyje, Priėmimo sąlygų direktyvos (naujos redakcijos)⁷⁶ 11 straipsnyje ir Grąžinimo direktyvos⁷⁷ 17 straipsnyje:

Nė iš vieno vaiko neteisėtai ar savavališkai neatimama laisvė.

Sulaikymas galimas tik kraštutiniu atveju ir kiek įmanoma trumpesniai laikui.

Nelydimi ir atskirti vaikai negali būti įkalinami ir jiems turi būti suteikta šeima priylgstanti globa, o jei to padaryti neįmanoma, jie turi būti apgyvendinami institucijose ar jiems turi būti teikiama stebima grupinė globa, suteikiant personalą ir patalpas, pritaikytas tokio amžiaus vaikų poreikiams.

Svarstant išsiuntimo laukiančio vaiko sulaikymą, pirmiausia reikia atsižvelgti į vaiko interesus.

Pagal JTVPK „Gairės dėl taikomų kriterijų ir standartų, susijusių su prieglobsčio prašytojų sulaikymu ir sulaikymo alternatyvų“⁷⁸, valstybėms rekomenduojama užtikrinti, kad:

- nacionalinė teisinė sistema ir politikos strategija užtikrintų, jog vaikai nebūtų sulaikomi, išskyrus išskirtines aplinkybes, kai tai taikoma kaip paskutinė priemonė ir kiek įmanoma trumpesniai laikui;
- būtų taikoma į vaiko poreikius reaguojanti tikrinimo ir nukreipimo tvarka; vaikus reikia nukreipti į atitinkamas vaiko apsaugos institucijas, siekiant užtikrinti, kad jiems būtų suteiktos būtinos paslaugos ir pagalba;
- dedamos visos pastangos, kad sulaikyti vaikai kuo skubiau būtų paleisti ir apgyvendinti kitose jiems tinkamose patalpose;
- būtų galima gauti alternatyvias ir tinkamas priėmimo ar globos paslaugas.

FRONTEX, Europos operatyvaus bendradarbiavimo prie ES valstybių narių išorės sienų valdymo agentūra, sukūrė vadovą ir tarnautojų mokomąją informaciją apie pokalbių metodus su (įtariamai) prekybos žmonėmis aukomis, kurie pritaikyti specialioms vaikų poreikiams ir jautrioms temoms nagrinėti.⁷⁹

FRONTEX pataria pasienio darbuotojams susidūrus su vaikais ir kilus abejonių dėl akivaizdžių jų rizikos faktorių kreiptis į vaiko apsaugos tarnybas.⁸⁰

Kreipimosi į vaiko apsaugos tarnybas procedūra išsamiau reglamentuojama Šengeno sienų kodekse⁸¹, kurio 19 straipsnyje minimos vaikui jautrios procedūrinės priemonės, VII (6.) priede ir 15 straipsnyje nurodomas specializuotas sienų apsaugos darbuotojų mokymas apie tai, kaip aptikti nelydimus vaikus ir dirbti su jais.

Pavyzdys, kaip tai įgyvendinama, yra **Airija**, kurioje pagal tvarkos aprašą numatyta, kad jei įgaliotas tarnautojas, pavyzdžiui, imigracijos tarnautojas, manys, jog susidūrė su nelydimu ar atskirtu vaiku, jis turi nedelsdamas pranešti Vaiko ir šeimos agentūrai (CFA) ir nukreipti jai vaiką. CFA agentūroje

⁷⁶ Europos Sąjungos Taryba ir Europos Parlamentas, 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (nauja redakcija), 11 str., 2013 m. birželio 26 d., <http://goo.gl/rn9hMT>

⁷⁷ Europos Sąjungos Taryba ir Europos Parlamentas, 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse, 2008 m. gruodžio 24 d., <http://goo.gl/IWZ4ny>

⁷⁸ JTVPK, „JTVPK gairės dėl prieglobsčio prašytojų sulaikymui taikomų kriterijų ir standartų“, 2012 m. rugsėjo mėn., <http://www.refworld.org/docid/503489533b8.html>

⁷⁹ FRONTEX, „Kovos su prekyba žmonėmis mokymas sienos apsaugos tarnautojams: mokomasis vadovas“, 2012 m. rugsėjo mėn., <http://goo.gl/y18Fzc>

⁸⁰ Žr. FRONTEX mokomojo vadovo p. 64–65 ir ypač p. 70–75, kuriuose minimos įtariamoms prekybos žmonėmis aukos – vaikai, ir p. 73, kuriame sakoma: „jei kyla abejonių, žr. antrą eilutę“.

⁸¹ Europos Sąjungos Taryba ir Europos Parlamentas, 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 610/2013, kuriuo iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 562/2006, nustatantis taisyklių, reglamentuojančių asmenų judėjimą per sienas, Bendrijos kodeksas (Šengeno sienų kodeksas), Konvencija dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo, Tarybos reglamentai (EB) Nr. 1683/95 ir (EB) Nr. 539/2001 bei Europos Parlamento ir Tarybos reglamentai (EB) Nr. 767/2008 ir (EB) Nr. 810/2009, 2013 m. birželio 29 d., <http://goo.gl/qBeHav>

suteikiamos sveikatos paslaugos, veikia socialinio darbo grupė prieglobsčio prašantiems atskirtiems vaikams.

Sienos apsaugos tarnautojams gali būti sunku nustatyti vaikus, kuriems kyla rizika, ir jiems padėti, bet tai labai svarbu vaikams, kurių niekas nelydi arba lydi suaugęs asmuo, kuris teisiškai ar pagal papročius nėra jų globėjas, todėl jie yra pažeidžiami. Tokie vaikai keliaudami per sieną greičiausiai jau yra patyrę traumą, o susidūrimas su pasienio darbuotojais ar teisėsaugos institucijomis yra kritinis, kuris geriausiu atveju gali nuraminti vaiką, o blogiausiu – dar labiau traumatuoti. Pasienio darbuotojų ir teisėsaugos institucijų mokymas, kaip apklausti vaiką jam palankiomis sąlygomis, taip pat kaip jam suteikti reikiamą pagalbą ir nukreipti jį į vaiko apsaugos tarnybas, yra priemonės, kuriomis valstybės pagerino šį kritinį reiškinį nelydimiems ar atskirtiems vaikams, kurie atvyksta prie sienos.

Švedijoje iškviečiamosios vaiko apsaugos tarnybos prieinamos savivaldybės lygmeniu. Taip galima nedelsiant įvertinti ir skubos tvarka priimti nelydimus ir atskirtus vaikus. Tarnyba taip pat vertina santykių tarp atskirto vaiko ir jį (ją) lydinčių suaugusiųjų kokybę, atkreipdama dėmesį į vaiko saugumą, vertindama poreikį priimti jį alternatyvioje vietoje.

4.2. Patekimas į teritoriją ir tapatybės nustatymas

Nelydimam ir atskirtam vaikui, kuriam, manoma, kyla rizika, pirmiausia turi būti suteikta prieiga prie interesų vertinimo procedūros.⁸² Galimybė teikti tokią apsaugą ir globą priklauso nuo to, kaip greitai vaikas bus nukreiptas į vaiko apsaugos tarnybas ir kaip greitai bus nustatyti jo poreikiai, o vaikui bus leista patekti į valstybės teritoriją.⁸³ Toks įleidimas į teritoriją, siekiant nustatyti ir įvertinti poreikius, privalomas pagal vaiko teisių komiteto Bendrąją pastabą Nr. 6; valstybės įsipareigojimus, prisiimtus pagal VTK, taikomus kiekvienam vaikui valstybės teritorijoje ir visiems vaikams jos jurisdikcijoje.

⁸² JT Vaiko teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 6 (2005 m.): „Elgesys su nelydimais ir atskirtais vaikais už jų kilmės šalies ribų“, 12 p., 2005 m. rugsėjo 1 d., CRC/GC/2005/6, <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>

⁸³ JT Vaiko teisių komitetas, Bendroji pastaba Nr. 6 (2005 m.): „Elgesys su nelydimais ir atskirtais vaikais už jų kilmės šalies ribų“, 2005 m. rugsėjo 1 d., CRC/GC/2005/6, 31 (i) p., <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>

3 LAUKELIS. SU VAIKU DIRBANTYS VEIKĖJAI IR DALYVIAI

Nelydimas vaikas susidurs su daugeliu subjektų. Šie kontaktai gali jį supainioti ir išgąsdinti. Pavyzdžiui, vaikas gali susidurti su:

- pasienio darbuotojais;
- teisėsaugos personalu;
- socialiniais darbuotojais;
- atvejų vadybininkais;
- atstovais ar globėjais;
- paslaugų teikėjais (mokytojais, sveikatos priežiūros personalu);
- imigracijos tarnautojais;
- vertėjais;
- advokatais;
- teisėjais.

Šie asmenys atliks daugelį skirtingų vaidmenų ir turės skirtingų intencijų, susijusių su vaiku. Šiuo aspektu svarbu užtikrinti, kad vaiko apsaugos personalas turėtų prieigą prie vaiko kiek įmanoma greičiau ir dalyvautų visame procese. To reikia siekiant užtikrinti, kad vaikas sugebėtų pasinaudoti apsaugos paslaugomis ir kad kuo skubiau būtų išsiaiškinta, kokiaje situacijoje yra atsidūręs vaikas.

Nelydimų ar atskirtų vaikų problemos gali tekti kelių valdžios institucijų jurisdikcijoms. Pavyzdžiui, vaikui gali reikėti tarptautinės apsaugos ir tuo pat metu jis gali būti prekybos žmonėmis auka. Nelydimam ar atskirtam vaikui gali būti sudėtinga suvokti skirtingų dalyvių vaidmenis ir dar sunkiau pasitikėti suaugusiais bei valdžios institucijų atstovais. Būtų geriausia, kad vaikas bendrautų su vienu žmogumi, kuris koordinuotų procesą jo (jos) vardu, tam, kad:

- jam nereikėtų dalyvauti besikartojančiuose pokalbiuose, kurie galėtų iš naujo jį (ją) traumatuoti, (Vaiko teisių komiteto Bendroji pastaba Nr. 12, 24 p., KPŽD 12 ir 15 str.);
- jam (jai) nebūtų netyčia pakenkta dėl susimaišymo ar klaidingai pateiktos prieštarings informacijos.

Kai kurios valstybės supaprastino ir suderino būdą, kuriuo valstybės institucijos susitinka ir bendrauja su nelydimais ar atskirtais vaikais. Vienas iš būdų galėtų būti vienos bylos sukūrimas, kurioje valstybės institucijoms būtų prieinama atitinkama informacija, kartu užtikrinant su apsauga ir konfidencialumu susijusias garantijas. (Žr. 11 laukelį „Konfidencialumas ir dalijimasis duomenimis“.)

4 LAUKELIS. VAIKO INTERESO LAIKYMASIS DIDELĖS APIMTIES MIŠRIUOSE MIGRACIJOS SRAUTUOSE

Nelydimų ir atskirtų vaikų, atvykstančių į Europą kartu su mišriais migracijos srautais, vis daugėja. Interesų principas turi būti taikomas visiems veiksmams, susijusiems su tokiais vaikais.

Pripažįstant, kad dėl laiko trūkumo gali būti neįmanoma atlikti kai kuriuos veiksmus atvykstant, pvz., įvertinti amžių ar paskirti globėją⁸⁴, siekiant gerbti vaiko interesus, reikėtų teikti pirmenybę:

- atvykstančių asmenų profiliavimui (patikrinimui), kad būtų galima greitai nustatyti nelydimus ir atskirtus vaikus, pritaikius nepilnametystės prezumpciją iki bet kokios amžiaus įvertinimo procedūros pasibaigimo;
- atskyrimui tų asmenų, kurie atrodo jaunesni už suaugusiuosius, kurie su jais nesusiję, kad būtų sumažinta būsimos prekybos žmonėmis rizika ir (arba) kitos galimos piktnaudžiavimo formos;
- užtikrinimui, kad jie bus nukreipti į laikino apgyvendinimo patalpą, kad galės gauti pagrindinę medicininę slaugą ir pagalbą⁸⁵;
- pagrindinės informacijos teikimui ir konsultacijoms vaikui tinkamu būdu ir jam suprantama kalba apie prieglobsčio procedūrą ir (arba), jei aktualu, prekybos žmonėmis aukoms skirtas procedūras, taip pat apie kitus pasirinkimus, įskaitant savanorišką grįžimą;
- pagrindinių vaiko ir šeimos narių ar giminaičių, kurie neatvyko arba kurie gali būti kitoje ES valstybėje narėje, su kuriais vaikas nori susijungti, duomenų registracijai;
- šeimos narių suradimo paslaugoms užtikrinti, jei tokios reikalingos;
- nukreipimui į pagrindines vaiko apsaugos tarnybas užtikrinti, įskaitant psichosocialines konsultacijas, jei tokių galėtų prireikti;
- prieigai prie švietimo užtikrinti kiek įmanoma greičiau.

Tai gali atlikti pirmos eilės priėmimo personalas ir, pageidautina, ekspertų grupė ar asmenys, kurie paprastai turi „pirmąjį kontaktą“ su neteisėtais atvykėliais (pvz., pasieniečiai ar imigracijos tarnybų tarnautojai, NVO atstovai, turintys reikiamos kompetencijos, ar tarptautinės agentūros).⁸⁶

Kontaktas ir koordinavimas bei nukreipimas į vaiko apsaugos tarnybas yra ypatingai svarbūs, kai atvyksta didelis žmonių skaičius.

dikcijoje, įskaitant tuos vaikus, kurie į ją patenka bandydami atvykti į šalies teritoriją. Vaikus, kurie buvo šalyje tam tikrą laiką, bet niekada nebuvo oficialiai įregistruoti kaip atvykę į tą teritoriją, reikia įregistruoti ir nukreipti į vaiko apsaugos tarnybas.

Atskirti, kokie yra vaikų apsaugos poreikiai, – sunku. Prekeiviai žmonėmis kuria vis išradingesnius būdus, kaip instruktuoti savo aukas, kartais pasinaudodami prieglobsčio procedūromis, kad padidintų tikimybę, jog aukai bus suteiktas prieglobstis šalies teritorijoje, o tai dar labiau apsunkina sienos apsaugos pareigūnų darbą. Tačiau vaikui svarbiausia būti saugiam, o apsaugos specifika galima nustatyti tada, kai ji suteikta. Be to, sienos apsaugos pareigūnai ar asmenys, su kuriais susiduriama pirmiausia, vaidina svarbų vaidmenį kuriant nelydimo ar atskirto vaiko pasitikėjimą (žr. 5 laukelį „Pasitikėjimo sukūrimas“).

Atskirtų vaikų Europoje programa (SCEP) ragina skirti daugiau valstybės pareigūnų, kurie galėtų aktyviai ir skubiai nustatyti galimas prekybos vaikais situacijas bei į jas reaguoti.⁸⁷ Tarp vaikų grupių, kurioms kyla ypatinga prekybos žmonėmis rizika, yra vaikai, kurie keliauja, nesiregistruoja atvykimo šalyje dažniausiai dėl to, kad laukia progos, kada galės išvykti į kitą valstybę. Todėl jie lieka už bet kokios vaiko apsaugos sistemos ribų.⁸⁸ Kiti – vaikai, kuriems kyla rizika dėl kenksmingų tradicinių praktikų, vaikai, netekę tėvų priežiūros ar kuriems kyla rizika, kad jie bus palikti, vaikai be gimimo registracijos, vaikai be pilietybės, neįgalūs vaikai, įskaitant protinę negalią turinčius vaikus, ir teisės pažeidimus įvykdę vaikai.

Vaikai, tapę prekybos žmonėmis aukomis, dažnai verčiami užsiimti nelegalia veika, kuri yra tiesioginis jų išnaudojimo tikslas (pvz., kai vaikas įtraukiamas į komercinę seksualinę veiklą, pvz., prostituciją) arba kuri yra prekybos žmonėmis proceso pasekmė (pvz., neteisėtas sienos kirtimas). ES ko-

⁸⁴ Žr. Vaiko teisių komiteto Bendrąją pastabą Nr. 6, 33 p., p. 13.

⁸⁵ Žr. Vaiko teisių komiteto Bendrąją pastabą Nr. 6, p. 14 dėl laikinos globos atsitikus didelio masto nelaimėms.

⁸⁶ JTVPK, „Pabėgėlių apsauga ir mišri migracija: 10 punktų plano įgyvendinimas“, 2011 m. vasario mėn., <http://www.refworld.org/docid/4d9430ea2.html>

⁸⁷ „Gelbėkit vaikus ir atskirtus vaikus Europoje programa“, Pozicija dėl kovos su prekyba vaikais Europoje ir jos prevencijos, 2007 m. gruodžio mėn., <http://goo.gl/OWG5sr>

⁸⁸ JTVPK, Keliaujančių vaikų apsauga, 2012 m. liepos mėn., <http://www.refworld.org/docid/522852c34.html>



vos su prekyba žmonėmis direktyva nurodo valstybėms narėms imtis būtinųjų priemonių siekiant užtikrinti, kad kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos turėtų įgaliojimus netraukti baudžiamojon atsakomybėn prekybos žmonėmis aukų ir netaikyti joms sankcijų už dalyvavimą nusikalstamose veikose, kurias jie buvo priversti padaryti tiesiogiai dėl to, kad tapo prekybos žmonėmis aukomis.⁸⁹ Dauguma ES valstybių narių priėmė nuostatas, užtikrinančias, kad prekybos žmonėmis aukos, priverstos atlikti kitus nusikaltimus dėl to, kad tapo prekybos žmonėmis aukomis, nebus traukiamos baudžiamojon atsakomybėn, nors kai kuriuose valstybėse šios nuostatos galioja tik kai kurioms nukaltimų rūšims, tokioms kaip prostitucija ar imigracijos įstatymų pažeidimai.⁹⁰ Vaikai, tapę prekybos žmonėmis aukomis, dažnai būna ypatingai stipriai paveikti savo prekeivių. Tokioje situacijoje valdžios institucijoms tenka ypač sunkti užduotis įžvelgti vaiko pasitikėjimą netinkamais asmenimis ir atkreipti dėmesį į rodiklius, signalizuojančius, kad vaikui gali grėsti rizika. Patikrinimus vykdančioms valstybės pareigūnams kylančios dilemos yra akivaizdžios, nes nustatyti, ar vaikas tapo prekybos žmonėmis auka, yra sudėtinga ir tam reikia specialiai ruošti visus pareigūnus, kurie bus potencialiai su tuo susiję, pavyzdžiui, sienos apsaugos pareigūnai.⁹¹

Vaikui, kuriam būdingi rizikos faktoriai, būtina nedelsiant suteikti išskirtinę apsaugą, ypač nuo jo (jos) prekeivio. Tai atspindi poreikį užtikrinti, kad vaikas, kuris tuo metu įvardijamas kaip auka arba jam kyla rizika tapti prekybos žmonėmis auka, gautų visą reikiamą apsaugą. Tuo pat metu reikėtų pabrėžti, kad valstybės įpareigotos nesulaikyti nelydimų ar atskirtų vaikų vien dėl to, kad jie atvyko į šalį neteisėtai arba neturi leidimo pasilikti.⁹² Tai taip pat taikoma nelydimiems ir atskirtiems vaikams, kurie nėra tapę prekybos žmonėmis aukomis. Apsaugos priemonės yra apgyvendinimo užtikrinimas ir principai, kuriuos nustatė „ECPAT International“ – pasaulinis organizacijų tinklas, kurio tikslas užkirsti kelią vaikų prostitucijai, vaikų pornografijai ir prekybai vaikais seksualinio išnaudojimo tikslais.⁹³ Tokios aplinkybės yra nelydimų ir atskirtų vaikų teisių, įskaitant judėjimo laisvę, atidi apsauga nuo vaikui kylančios rizikos tapti prekybos žmonėmis auka.

⁸⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, 8 str., 2011 m. balandžio 15 d., <http://goo.gl/3UbjJE>

⁹⁰ Tarptautinis migracijos politikos plėtros centras, Įstatymai ir situacija, susijusi su prekyba žmonėmis siekiant seksualinio išnaudojimo ES valstybėse narėse, 2009 m., p. 63, <http://goo.gl/Xgr18w>; FRA, „Prekyba vaikais Europos Sąjungoje: iššūkiai, perspektyvos ir geroji praktika“, 2009 m. liepos mėn., p. 69, <http://www.refworld.org/docid/4a549ba35758.html>

⁹¹ Žr. FRONTEX, „Kovos su prekyba žmonėmis mokymo vadovas“.

⁹² Žr. VTK, 37 str., Priėmimo sąlygų direktyvos (naujos redakcijos) 11 str. 2 d., Gražinimo direktyvos 17 str. 1 d.

⁹³ Žr. ECPAT, „Saugioje pusėje. Vaikų, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, saugaus apgyvendinimo principai“, 2011 m., http://www.ecpat.org.uk/sites/default/files/on_the_safe_side.pdf

Rūpestingas, apgalvotas ir empatiškas požiūris į nelydimus ar atskirtus vaikus sukuria pasitikėjimą ir leidžia pasinaudoti informacija apie vaiką bei jų požiūriais palengvinant procesą. Itin svarbu siekti, kad procedūrinės apsaugos priemonės užtikrintų vaiko interesus.

- Pasitikėjimu grįstų santykių su vaiku sukūrimas pirmiausia leidžia vaikui pajauti psichologinį komfortą, prisideda prie jo dvasinės gerovės ir globos bei emocinės apsaugos poreikio.
- Vaikams reikia suteikti pakankamai laiko ir rimtas priežastis, kodėl jie turėtų pasitikėti konkrečiu suaugusiuoju. Nelydimi ar atskirti vaikai turi daug priežasčių baimintis. Gali būti, kad paskutinis asmuo, kuriuo jie pasitikėjo, pasirodė esąs prekiautojas žmonėmis ar neteisėtai žmones gabenantis asmuo. Tokia baimė gali paveikti vaikų gebėjimą suprasti prieinamą informaciją ir ją pasitikėti.
- Nepasitikintis vaikas gali nesugebėti priimti ar gauti apsaugą, kurios jam (jai) reikia ir, pavyzdžiui, bandyti keliauti toliau neieškodamas apsaugos.
- Tam, kad vaikas pasitaisytų bet kokią klaidingą informaciją, gautą iš jam įtaką darančių asmenų (migrantų bendruomenių, šeimų, neteisėtai žmones gabenančių asmenų, prekeivių žmonėmis, kitų nelydimų ar atskirtų vaikų), reikia iš anksto investuoti į pasitikėjimo grįstus santykius.
- Norint, kad vaikas nebebijotų valdžios atstovų ir jų turimų ketinimų, reikia laikytis sąmoningos diskretiškumo strategijos, vengti situacijų ar sąveikų, kuriose vaikai jaustųsi spaudžiami. Galima surinkti informaciją per kelis trumpus pokalbius ir neformalias diskusijas.
- Stengiantis iš naujo užmegzti ryšį su šeima, būtina vengti netikėtų pasekmių, tokių kaip, pavyzdžiui, šeimos perspėjimų, kad vaikai nepasitikėtų personalu ir prašymų vengti tolesnio kontakto. Socialinis darbuotojas ir kultūrų tarpininkas gali padėti užtikrinti, kad telefono skambučiai tarp vaiko ir jo šeimos padėtų rasti bendrą sprendimą ir susitarti.

4.3. Registravimas ir dokumentai

Atvykę į šalies teritoriją nelydimi ar atskirti vaikai turės galimybę paaiškinti savo specifines aplinkybes. Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 6 raginama pradinius pokalbius rengti atitinkamai vaiko amžiui ir lyčiai, ta kalba, kurią vaikas supranta, per pokalbius biografinius duomenis ir socialinę istoriją turi surinkti profesionalūs asmenys, kad būtų galima nustatyti vaiko tapatybę. Kai kurios valstybės yra pripažinusios specifinį apklausos ir tyrimo procesuose atsirandančių nelydimų vaikų pažeidžiamumą ir psichologines problemas. Į tai atsižvelgiama vykdomoje politikos strategijoje ir praktikoje, pavyzdžiui, **Nyderlanduose, Norvegijoje ir Jungtinėje Karalystėje**, kur vaiko, kuriam kyla rizika, apklausa turi būti rengiama jam atsigavus, ir tik po to siūloma tęsti veiksmus dėl imigracijos ar prieglobsčio.

Pripažindamos didesnę poreikį apsaugoti nelydimus ir atskirtus vaikus, daugelis valstybių nelydimiems ir atskirtiems vaikams nustatė apsaugos priemones, kurios pradedamos įgyvendinti vos tik tokie vaikai aptinkami.

Norvegijoje paskiriamas globėjas ir atvejo vadybininkas, kurie dalyvauja naujai atvykusiam nelydimam ar atskirtam vaikui pirmą kartą registruojantis imigracijos policijoje.

Toks pripažinimas, kad vaiko interesų vertinimo ir nustatymo procesas gali būti inicijuojamas pirmojo susitikimo metu, pradeda svarbius mechanizmus ne tik dėl vaiko teisių apsaugos (Žr. 1 laukelį „Apsaugos priemonės“), bet taip pat leidžia rinkti informaciją iš vaiko apie jo (jos) situaciją (žr. 10 laukelį „Informacijos rinkimas“). Kuo greičiau bus suprasta, kokioje situacijoje yra vaikas, tuo greičiau vaikui bus galima suteikti atitinkamą ir adekvačią apsaugą. Kai kuriais atvejais ankstyvas nustatymas gali padėti nustatyti labiausiai pažeidžiamus nelydimus vaikus.⁹⁴

⁹⁴ Europos Komisija, Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „ES veiksmų planas dėl nelydimų nepilnamečių“ (2010–2014 m.), 2010 m. gegužės 6 d. COM(2010) 213/3, <http://goo.gl/RlgNgl>

Valstybės pradeda investuoti į ankstyvą pasitikėjimo sukūrimą arba jau tokį procesą yra numačiusios. **Švedijoje** siekiama, kad visur dalyvautų globėjas, kuris vaikui paskiriamas nedelsiant.

Nyderlanduose NIDOS, globos institucija, yra įpareigota suteikti profesionalius globėjus vos tik nustatomas nelydimas ar atskirtas vaikas. Tokio globėjo vaidmuo pabrėžiamas vyriausybės politikoje, akcentuojant, kaip svarbu apsvarstyti procedūrinę vaiko apsaugą ir skatinti vaiko pasitikėjimą. Europos globos institucijų tinklas (ENGI)⁹⁵ padeda globėjams gerinti savo kompetenciją, teikti atitinkamą pagalbą, įskaitant pasitikėjimu grindžiamų santykių su vaikais kūrimą tol, kol jie globojami.

Jungtinės Karalystės vidaus reikalų ministerijos priimtose gairėse „Svarbus kiekvienas vaikas“ apie tai, kaip apsaugoti vaikus ir skatinti jų gerovę, yra nustatyti nukreipimo ir nagrinėjimo reikalavimai, kaip apsaugoti vaikų pagrindines teises vykdant procedūras. Vidaus reikalų ministerijos standartinė forma naudojama siekiant palengvinti informacijos mainus tarp Vidaus reikalų ministerijos ir vietos valdžios institucijų, atsakingų už vaiko globą. Ši informacija naudojama vaiko interesams įvertinti ir nustatyti, vaikas informuojamas apie informacijos mainus ir reikia gauti jo (jos) nuomonę apie tai. Taip siekiama užtikrinti, kad būtų surinkta aktuali informacija jo (jos) interesams įvertinti, o pats vaikas jam suprantamu būdu informuojamas apie ilgesnio proceso pirmuosius žingsnius.

Belgijoje anksti paskiriamas globėjas sudaro galiomybę vaikui pasinaudoti patarėjo, kuris kalbės jo (jos) vardu, pagalba visą vaiko kontakto su valdžios institucijomis laiką nuo vaiko registracijos dienos.

Nepaisant registravimosi proceso struktūros, visapusiškiau įvertinti vaiko situaciją jau registracijos metu leistų tam tikri elementai, įskaitant:

- vaiko atstovo (globėjo) buvimą;
- vaikui tinkamą aplinką ir pokalbio metodiką;
- vertimo žodžiu paslaugas.

⁹⁵ Nidos, „Europos globos institucijų tinklo link“, <http://goo.gl/1NLjK>



© UNHCR / A. D'Amato

6 LAUKELIS. VAIKO DALYVAVIMAS

Vaikas teikia pagrindinę informaciją apie savo situaciją. Tai, kiek vaikas bus išgirstas ir kiek jo iš tiesų bus klausomasi, ne tik užtikrins visapusišką ir tvarų sprendimą dėl vaiko, bet ir potencialiai leis vaikui prisiimti atsakomybę už savo pasirengimą tapti suaugusiu.

VTK įtvirtina vaiko teisę būti išgirstam ir dalyvauti priimant sprendimą, reikia paisyti vaiko nuomonės atsižvelgiant į tai, kiek jam metų ir kiek jis subrendęs.

Siekiant įvertinti, kiek vaikas subrendęs, reikia turėti ypatingų gebėjimų, būtent – psichologinių, kuriuos sunkiau užtikrinti. Tačiau neturint kompetencijos vaiko psichologijos srityje ir žinių apie kultūrinį kontekstą, vaiko brandos lygio vertinimas gali būti neadekvatus ir trukdyti vaikui tinkamai dalyvauti procese (žr. 8 laukelį „Amžiaus įvertinimas“).

Siekiant, kad vaikas efektyviai dalyvautų priimant bet kurį sprendimą dėl jo (jos) situacijos, reikia suteikti jam (jai) pagalbą, būtent teikti informaciją ir vykdyti procedūras vaikui tinkamu būdu, konsultuoti dėl pasirinkimų, teikti vertimo žodžiu paslaugas ir globėjo paramą, taip pat, jei aktualu, užtikrinti teisinį atstovavimą (žr. 1 laukelį „Apsaugos priemonės“).

7 LAUKELIS. ŠEIMOS RADIMAS

Nelydimas ar atskirtas vaikas gali būti nepraradęs ryšio su savo šeima ir gali turėti galimybę susisiekti su šeimos nariais. Kartais vaikui gali būti prisakyta (šeimos narių ar prekyautojų žmonėmis) priešintis šeimos paieškoms arba jis (ji) gali turėti kitų priežasčių priešintis ryšio atkūrimui. Vaiko konsultavimas ir bendravimas su juo gali padėti suprasti aplinką, iš kurios jis (ji) atvyko, vaiko apsaugos poreikius ir motyvaciją išvykti, tuo pačiu ir įtaką bei įvykių raidą, kodėl vaikas nenori, kad jo šeima būtų surasta.

Savo ruožtu toks supratimas leistų vaikui teikti reikiamą pagalbą, kad jam (jai) būtų suteikta atitinkama pagalba jo (jos) interesams nustatyti ir padėti jam (jai) suteikti reikiamą informaciją. Šiuo tikslu skaidrų procesą sudaro žingsniai, padėsiantys užtikrinti, kad vaikas:

- būtų informuotas jam palankiu būdu ir ta kalba, kurią jis (ji) supranta apie tai, kokiu tikslu ieškoma jo (jos) šeima, būtent pirmas žingsnis atkuriant šeimos ryšius;
- būtų išklausytas ir išgirstas.⁹⁶

Proceso tikslas – informuoti vaiką apie jo (jos) pasirinkimus, konsultuoti vaiką ir galbūt inicijuoti jo (jos) kontaktą su šeima, ypač jei nėra indikacijų, kad ryšio atkūrimas ar šeimos suradimas sukeltų pavojų vaikui ar vaiko šeimos nariams, arba sukeltų kitokią riziką (pavyzdžiui, dėl vaiko tarptautinės apsaugos poreikių).

Vaiko pasitikėjimo įgijimas gali būti ilgas ir kartais sudėtingas procesas, bet yra itin svarbus norint gerai suprasti, kokiomis aplinkybėmis vaikas atsiskyrė nuo šeimos, ir padėti vaikui iš naujo užmegzti ryšį su savo šeima. Siekiai, kad vaikas bendradarbiautų, taikant tokius metodus kaip jo mobiliojo ryšio telefono konfiskavimas, yra neveiksmingi, dažnai dar labiau prisidedantys prie vaiko pažeidžiamumo, todėl tokių metodų reikėtų vengti. Tokie metodai gali turėti įtakos vaiko požiūriui, versti jį nenorėti atskleisti informacijos ateityje, pavyzdžiui, per pokalbį dėl prieglobsčio prašymo, kas galimai gali sąlygoti prašymo atmetimą dėl patikimumo trūkumo.

Jei įvertinus nustatoma, kad šeimos suradimas geriausiai tenkintų vaiko interesus, nors pats vaikas tam prieštarauja, atstovas ar globėjas gali duoti tam sutikimą. Tačiau toks poreikis turi būti suderinamas artimai bendraujant vaikui ir jo atstovui, kad nekiltų pavojus pasitikėjimui tarp jų.

Registracijos ir dokumentų tvarkymo metu gali paaiškėti informacija apie vaiko atskyrimo nuo jo (jos) šeimos specifines aplinkybes. Kai kada atskyrimas gali būti įvykęs visai neseniai ir gali reikėti nedelsiant užtikrinti šeimos susijungimą.

Po to gali reikėti įvertinti, ar nedelsiant pradėti šeimos paieškas būtų būtina tenkinant vaiko interesus. Tačiau tam reikia įvertinti konkrečius interesus, pagal kuriuos vaiko saugumas vertinamas atsižvelgiant į šeimos vienybę. (Žr. 7 laukelį „Šeimos radimas“.)

Neatskleisti informacijos apie savo tapatybę ar šeimos buvimo vietą vaikai gali jaustis įsipareigoję šeimos nariams arba tai daryti juos gali versti prekyautojai žmonėmis, neteisėtai žmones gabenantys asmenys, kiti vaikai ar bendruomenė.

Vaikas gali jausti baimę ir būti sutrikęs nežinodamas, kuo pasitikėti. Įgyvendinant Graikijoje, Italijoje ir Prancūzijoje vykdytą projektą „Keliaujančių vaikų apsauga“ (JTVPK, 2010 m.), buvo nustatyta, kad labai svarbu, jog vaikas suprastų ir traktuotų informaciją teikiančią šaltinį kaip teisėtą ir patikimą. Vaikams reikia suteikti galimybę gauti nepriklausomą patarimą, kuris juos tenkintų ir kuriuo jie galėtų pasitikėti. Valdžios institucijos turėtų siekti tokių pasitikėjimą sukurti nuo pat pradžių ir teikti vaikams informaciją apie esamus pasirinkimus jam (jai) suprantama kalba bei forma. Svarbiausia, kad vaikai suprastų, jog turi teises ir kad būtent jiems yra paskirti žmonės, padėsiantys bendrauti su valdžios institucijomis (žr. 1 laukelį „Apsaugos priemonės“).

Vaikams tinkamu būdu pateiktos informacijos apie nelydimų ir atskirtų vaikų teises prašant prieglobsčio pavyzdys yra lankstinukas „Prieglobsčio prašymas **Airijoje**: vaikų ir jaunimo vadovas“, kurį parašė vaikai vaikams ir išleido Airijos pabėgėlių taryba.

⁹⁶ Žr. Dublino III reglamento 6 str. 3 d. c p., PSD 23 str. 2 d., VTK 12 str., KPŽD 14 str. 1 d.



4.4. Nukreipimas valstybinėms vaiko apsaugos tarnyboms

Nustatyti nelydimi ar atskirti vaikai turi būti nedelsiant nukreipti į vaiko apsaugos tarnybas, kad būtų patenkinti jų poreikiai, susiję su slauga, sauga, švietimu ir sveikata. Taip pat labai svarbu suplanuoti likusį procesą.⁹⁷

Sprendimai dėl globos ir apsaugos bus pateikti įvertinus interesus (kuriuos bus galima iš naujo peržiūrėti, jei išaiškėtų naujos informacijos). Veiksmų planas bus grindžiamas registravimosi metu surinkta informacija ir dokumentais. Norint įvertinti vaiko interesus dėl psichinės ir fizinės sveikatos poreikių, apgyvendinimo ir globos, švietimo ir rekreacinių poreikių, gali prireikti įvertinti papildomą ir smulkesnę informaciją apie šeimos situaciją, sveikatos būklę, specialias pažeidžiamas vietas, lyties tapatybę ir etninę bei religinę pobūdį. Taip pat vaikas gali būti nukreiptas specialiosioms paslaugoms, tokioms kaip psichosocialinės ir specialios švietimo paslaugos, kuriomis būtų įvertintos individualios vaiko aplinkybės bei specifiniai apsaugos poreikiai.

Vaiko teisių komitetas Bendrosios pastabos Nr. 12 24 p. paragino sumažinti apklausų skaičių tam, kad būtų sumažinta pakartotinio traumavimo rizika. Nors gali prireikti daugiau pokalbių, kad būtų galima susidaryti visą vaiko poreikių vaizdą, ir leisti vaikui daugiau paaiškinti apie savo situaciją, visapusiškas požiūris į procesą leistų išvengti nereikalingo pasikartojimo.⁹⁸ Bendra vizija ar planas vaikui sustiprina apsaugos veiksmingumą ir efektyvumą vaikui būnant išvietintam. Todėl labai svarbu nelydimiems ar atskirtiems vaikams padedančioms valdžios institucijoms visiškai bendradarbiauti tarpusavyje sukuriant ir įgyvendinant planą vaikui (žr. 9 laukelį „Visapusiško požiūrio taikymas“).

⁹⁷ Europos Parlamentas, „Ataskaita apie nelydimų nepilnamečių situaciją ES“ (2012/2263(INI), 2013 m. rugpjūčio mėn., <http://goo.gl/IUkqmj>)

⁹⁸ Žr. KPŽD 12 ir 15 str.

Kai kuriais atvejais gali kilti abejonių dėl asmens amžiaus. Svarbu pripažinti, kad, jei nėra oficialių dokumentų, tai nebūtinai reiškia, jog vaikas slepia informaciją apie savo tikrąjį amžių. Kai kuriais atvejais asmeniui gali būti labai sunku tiksliai apibrėžti savo chronologinį amžių ir nėra tokio metodo, pagal kurį 100 % tikslumu būtų galima amžių nustatyti.

Paprastai valstybės pirmiausia remiasi vaikui tinkamu būdu atlikta apklausa ir profesionaliu vaiko amžiaus įvertinimu, atsižvelgiant į jo (jos) etninę ir kultūrinę padėtį. Šiuo metu naudojami metodai ir jų reikšmės apibrėžti EASO leidinyje „Amžiaus įvertinimo praktika Europoje“.⁹⁹

Svarbu paminėti, kad FRA ataskaitoje „Atskirti, prieglobsčio prašantys vaikai Europos Sąjungos valstybėse narėse“ įvardijama, kad apklausiami vaikai dažnai patirdavo sunkumų dėl to, kad gali būti pamanyta, jog jie meluoja.¹⁰⁰

Vaiko teisių komiteto Bendrosios pastabos Nr. 6 31 (i) punkte skatinama objektyviai ir sąžiningai taikyti bet kokias amžiaus įvertinimo priemones, kurios turėtų būti taikomos atsižvelgiant į vaiko interesus ir lytį, siekiant išvengti bet kokios rizikos pažeisti asmens fizinę neliečiamybę, teikiant tinkamą pagarbą jo (jos) žmogiškajam orumui.

Atskirtų vaikų Europoje programos gerosios praktikos ataskaitoje, kuriai pritarė JTVPK ir UNICEF, rekomenduojama:

- Jei kyla abejonių dėl to, ar asmuo, teigiantis, kad jam nėra 18 metų, tikrai toks yra, reikia jį laikinai traktuoti kaip tokį.
- Amžiaus vertinimo procedūros turi būti atliekamos tik kaip paskutinė priemonė, jei yra rimtas pagrindas abejoti dėl asmens amžiaus arba jei kitais metodais amžiaus nustatyti nepavyko.
- Yra gautas pagrįstas sutikimas.
- Procedūra yra daugiadalykė ir grindžiama atitinkama kompetencija.
- Patikrinimai negali būti priverstiniai ar kultūriškai netinkami ir juos atliekant visada turi būti gerbiamas asmens orumas.
- Turi būti atliekamas toks patikrinimas, kuris būtų mažiausiai invazinis ir subalansuotų fizinius, raidos, psichologinius, aplinkos ir kultūrinius faktorius.
- Vertinimai turi būti atliekami atitinkamai lyčiai.
- Įvertinimą prižiūri nepriklausomas globėjas, kuris dalyvauja, jei dalyvauti jo prašo susijęs asmuo.
- Procedūra, rezultatai ir padariniai asmeniui paaiškinami jam suprantama kalba.
- Yra numatyta sprendimo apeliavimo procedūra ir būtinoji apeliavimo pagalba.

JTVPK „Gairių dėl prieglobsčio prašančių nelydimų ir atskirtų vaikų“ (1997 m.) 5.11 punkte minima, kad pagrindinis principas yra tas, ar pastebimas asmens nesubrendimas ir pažeidžiamumas, dėl ko gali reikėti su juo elgtis specifiškai.

Daugiau informacijos galima rasti UNICEF leidinyje „Amžiaus vertinimas. Techninės pastabos“ ir JTVPK leidinyje „Tarptautinės apsaugos gairės. Vaiko prieglobsčio prašymai“ (2009 m.) bei SCEP dokumente dėl pozicijos dėl atskirtų vaikų Europoje amžiaus vertinimo.¹⁰¹ Taip pat reiktų atkreipti dėmesį į Kovos su prekyba žmonėmis direktyvos 13 str. 2 d., kurioje įtvirtinta nepilnametystės prezumpcija, taikoma tais atvejais, jeigu amžius tiksliai nežinomas ir yra priežasčių manyti, kad asmuo yra vaikas, ir Prieglobsčio procedūrų direktyvos 25 str. 5 d., kuriame išvardytos kai kurios apsaugos priemonės.

⁹⁹ EASO „Amžiaus vertinimo praktika Europoje“, 2014 m., <http://www.refworld.org/pdfid/532191894.pdf>

¹⁰⁰ FRA, „Atskirti, prieglobsčio prašantys vaikai Europos Sąjungos valstybėse narėse“, 2010 m. gruodžio mėn., <http://goo.gl/bz4u1Y>

¹⁰¹ Atskirtų vaikų Europoje programa (SCEP), dokumentas dėl pozicijos dėl atskirtų vaikų Europoje amžiaus vertinimo, 2012 m. gegužės mėn., <http://www.refworld.org/docid/4ff535f52.html>

9 LAUKELIS. VISAPUSIŠKO POŽIŪRIO TAIKYMAS

Kai nelydimas ar atskirtas vaikas **Airijoje** nukreipiamas į Vaiko ir šeimos agentūrą (CFA), profesionalūs, kvalifikuoti socialiniai darbuotojai įvertina vaiko apsaugos poreikius. Tokio vertinimo rezultatai įtraukiami į individualų įstatyminių vaiko globos planą. Globos planą prižiūri socialinis darbuotojas, kuris paskiriamas nedelsiant po priimto vaiko įvertinimo ir kuris paskiriamas užtikrinti priežiūros plano valdymą bei įgyvendinimą.

Vokietijoje nelydimas vaikas perduodamas skubios pagalbos skyriui, globos ar atitinkamai priežiūros institucijai, kur pradeda nuodugni globos planavimo procedūra.

Maltoje valdžios institucijos inicijuoja daugiadalykių diskusijų procesą, kad galėtų numatyti nelydimų vaikų globos planą.

Belgijoje nelydimi ar atskirti vaikai, nepriklausomai nuo jų statuso, apgyvendinami stebėjimo ir orientavimo centre (OOC). Taip Globos tarnyba gali nustatyti nelydimus ar atskirtus vaikus ir tam tikrų kategorijų vaikus perkelti į labiau specializuotus priėmimo centrus, kad būtų galima geriau tenkinti jų specifinius poreikius (pvz., besilaukiančios merginos, maži vaikai, vaikai, turintys psichologinių problemų, galimai prekybos žmonėmis aukos).¹⁰²

Norvegijos tranzito centro personalas naudoja žemėlapių priemonę, kuri buvo inicijuota Europos Tarybos LIFE projektais¹⁰³, kad padėtų kiekvienam vaikui laipsniškai atskleisti ir fiksuoti jų gyvenimo informaciją prieš atvykstant į Norvegiją, siekiant sudaryti vaikui skirtą veiksmų planą. Personalo užduotis – užtikrinti, kad įtraukimo į žemėlapių procesas būtų užbaigtas prieš vaikui išvykstant iš tranzito centro. Nors šių specialistų tikslas – būti kuo arčiau realybės, jie taip pat teikia vaikui paramą, jam (jai) atgaminant dažnai skausmingus prisiminimus.

Jungtinės Karalystės vyriausybė išleido įstatymines gaires vietos valdžios institucijoms apie specialią nelydimų prieglobsčio prašančių vaikų ir vaikų, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, globą remiantis jų konkrečiomis aplinkybėmis ir poreikiais.¹⁰⁴ Gairėse nurodoma, kokių žingsnių turi imtis vietos valdžios institucijos norėdamos suplanuoti paramos teikimą prižiūrėtiems vaikams, kurie yra nelydimi prieglobsčio prašantys vaikai ir vaikai, tapę prekybos žmonėmis aukomis.

Svarstant, kas atitiktų vaiko interesus, reikia atidžiai įvertinti visus su vaiko konkrečia situacija susijusius faktorius. (Žr. 12 laukelį „Nebaigtinis interesų elementų sąrašas“ ir 13 laukelį „Vertinant interesų elementus“.) Tai reiškia, kad:

- turi būti renkama su visais faktoriais susijusi informacija, į kurią reikia atsižvelgti svarstant vaiko interesus;
- kadangi faktoriai yra susiję su visais vaiko situacijos aspektais, informacija turi būti prieinama skirtingiems dalyviams, kurie susisiekiama su vaiku.

Visapusiško požiūrio į vaiko interesus užtikrinimas reiškia:

- užtikrinimą, kad visa informacija bus renkama ir prieinama laikantis duomenų apsaugos principų;
- leidimą skirtingiems dalyviams, turintiems kompetencijos vaiko teisių klausimais, išreikšti savo nuomonę apie faktorių svorį ir svarbą.

Norint nustatyti visapusišką požiūrį gali prireikti organizuoti daugiadalykes darbo grupes, **ad hoc** darbo grupes, tikslines darbo grupes ar burti specialistų grupes. Šiuo tikslu pastangos įsteigti specialistų grupes, kurios dirbtų specialiai su vaiku, norėdamos nustatyti jo (jos) interesus, yra sveikintinos. Tokios specialistų grupės dar labiau užtikrina bendrą metodą kiekvienam vaikui, nes vaiko apsaugos sistema dirba su imigracijos ir prieglobsčio sistemomis, kad rastų ilgalaikį sprendimą.

¹⁰² Europos migracijos tinklas, „Nelydimi nepilnamečiai Belgijoje. Susitarimai dėl priėmimo, grąžinimo ir integracijos“, 2009 m. liepos mėn., <http://goo.gl/dQ9CuS>

¹⁰³ Europos Taryba, „Gyvenimo planai nelydimiems migrantų nepilnamečiams“. Vadovėlis pirmiesiems su migrantais susiduriantiems specialistams, 2010 m. spalio mėn., <http://goo.gl/CD4gDO>

¹⁰⁴ JK švietimo skyrius, „Nelydimų ir prekybos žmonėmis aukomis tapusių vaikų globa. Įstatyminės gairės vietos valdžios institucijoms apie nelydimus prieglobsčio prašančius ir prekybos aukomis tapusius vaikus“, 2014 m. liepos mėn., <http://goo.gl/SVthki>



Nors ir nėra tiesiogiai susijęs su prieglobsčio ir migracijos kontekstu, visapusiško požiūrio pavyzdys yra „Barnahus“ („Vaikų namo“) bandomasis projektas **Islandijoje** ir **Švedijoje**, kuris yra specialiai skirtas (įtariamoms) seksualinės prievartos aukoms. Švediška „Barnahus“ kartu veikia socialinės tarnybos, policija, prokuroras, teismo medicinos ekspertai, gydytojai pediatriai ir vaikų psichiatrinės tarnybos, kurios dirba kartu pirmiausia pradiniuose preliminarių policijos tyrimų ir socialinių tarnybų tyrimų etapuose. Socialinėms tarnyboms dažniausiai tenka koordinuojamasis vaidmuo, kai vienas ar keli socialiniai darbuotojai dirba patalpose. Bendruose susitikimuose skirtingų profesijų atstovai konsultuojasi vieni su kitais, planuoja ir skirsto užduotis. Prasidėjus preliminariam tyrimui, „Barnahus“ vykdomos vaiko apklausos; specialistai, kuriems reikia išgirsti vaiko istoriją, gali pokalbio klausytis šalia esančiose patalpose naudodamiesi vaizdo sąsaja. Tai užtikrina, kad už pokalbį bus atsakingas apmokytas profesionalas (dažnai psichologas) ir bus išvengta kitų dalyvių besikartojančių apklausų, kurios gali vaikui sukelti didesnes traumas. Pokalbiai taip pat gali būti filmuojami teismo proceso tikslais. Šio proceso tikslas tas, kad visi profesionalai dirbtų susitelkę į vaiką, atliktų tyrimus ir „Barnahus“ teiktų pagalbą ištikus krizei.¹⁰⁵

Šios praktikos yra pavyzdys vieno iš pagrindinių prielaidų taikant interesų principą, kas taip pat rekomenduojama Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 14, būtent visapusiški ir koordinuojami veiksmai, susiję su vaiku. Atitinkami profesionalai dalyvauja planuojant veiksmus, o vaikas yra išgirstamas, nepaisant to, kas vadovauja koordinavimo procesui.

¹⁰⁵ „Gebékit vaikus“, „Registracija konsultacijai dėl Europos Komisijos Komunikato dėl vaiko teisių“, (2011–2014 m.), 2010 m. rugpjūčio mėn., 6 p., <http://goo.gl/FphpJG>

4.5. Proceso planavimas

Dėl nelydimo ar atskirto vaiko reikia inicijuoti daug apsaugos veiksmų. Proceso planavimas yra sprendimo priėmimas dėl to, kurios prieglobsčio ar imigracijos procedūros ir apsaugos paslaugos tenkintų vaiko interesus. Sprendimai turi būti grindžiami IV.

Žinant vaiko tapatybę ir buvusią patirtį galima parinkti tinkamą būdą ir juo remiantis sukurti išplėstinį globos planą. Pavyzdžiui, ar yra šeima, kurią reikia surasti? Ar vaikui kyla prekybos žmonėmis rizika? Ar yra problemų dėl sveikatos, įskaitant traumą?

Planuodami vaiko ateitį, pareigūnai ir globėjai turėtų užtikrinti, kad sprendimai būtų priimami ne atskirai, bet koordinuojant juos tarpusavyje, kuriant bendrą viziją vaikui. Turint tai omenyje, svarbu, kad kuo daugiau informacijos apie vaiką būtų pranešta ankstyvojoje proceso stadijoje, kad būtų galima veiksmingai konsultuoti vaiką apie pasirinkimo galimybes. Toks procesas taip pat apima nagrinėjimą, ar yra noras atkurti ryšius su šeima.

Verta paminėti praktiką **Vokietijoje**, kai nelydimi ar atskirti vaikai trimis mėnesiams apgyvendinami specialiuose priėmimo centruose. Per šį laiką patikrinama vaiko sveikata, švietimo ir apsaugos poreikiai ir bendradarbiaujant su globėju ir jaunimo gerovės biuru atliekama „tikrinimo procedūra“.¹⁰⁶ Vertinant apsaugos poreikius nustatoma, ar vaikui reikia pateikti prašymą dėl prieglobsčio, ar ieškoti kitų galimybių, tokių kaip susijungimas su šeima trečiojoje šalyje arba kilmės šalyje, arba vietos užsieniečių reikalų institucijai teikti prašymą dėl leidimo gyventi šalyje dėl humanitarinių priežasčių. Buvo pripažintas poreikis mokytis šiame procese dalyvaujančius asmenis, ir jį siūlė Federalinė nelydimų nepilnamečių pabėgėlių asociacija (B-UMF).¹⁰⁷

Dažnai vaikas yra pagrindinis ir svarbiausias informacijos šaltinis. Tačiau vaikas gali būti paveiktas kelionėje patirtos patirties, šalia to, kad jis (ji) yra pažeidžiamas (-a), nes yra vaikas. Vaiko amžius, branda ir išsilavinimas turės įtakos vaiko gebėjimui bendradarbiauti, kaip ir vaiko saugumo bei pasitikėjimo jausmas. Kvalifikuoti profesionalai gali geriausiai nustatyti vaiko specifinius poreikius ir pažeidžiamumą, ypač tų vaikų, kurie gali būti patyrę traumą, ir gali geriausiai užtikrinti, kad pokalbiai būtų tinkami vaikui, apsaugantys jį (ją) nuo galimos netyčinės žalos ir tuo pat metu teikiantys būtinają informaciją.

Papildoma informacija apie vaiką gali padėti išsamiau sužinoti apie jo (jos) aplinkybes, ypač tais atvejais, kai vaikas negali arba nenori teikti išsamios informacijos, nes bijo dėl savo šeimos saugumo arba nežino, kokia jam (jai) gali būti suteikta apsauga.

Dažnai informacija, būtina norint nuspręsti, kokius galima priimti sprendimus dėl globos, yra aktuali sprendžiant, kokią kelią ar procedūrą vaikui parinkti (žr. 10 laukelį „Informacijos rinkimas“).

Norint užtikrinti, kad informacija būtų aktuali, tiksli ir veiksmingai surenkama, reikia, kad tame procese dalyvautų vaikas. Tam būtina siekti, kad būtų užtikrinta vaiko teisė būti išklausytam konsultuojant ir teikiant paramą bei teikiant vaikui informaciją apie turimas pasirinkimo galimybes. Tam taip pat reikia užtikrinti, kad būtų atsižvelgta į vaiko nuomonę (žr. 6 laukelį „Vaiko dalyvavimas“).

¹⁰⁶ Tikrinimo etapas (vok. *Clearingverfahren*) nėra numatytas Vokietijos įstatymuose, bet pasiteisino kaip sėkminga praktika ir todėl ją vis dažniau įgyvendina Vokietijos 16 federalinių žemių. Vadovaujantis Jaunimo gerovės įstatymu buvo atidaryti keli tikrinimo centrai, o kai kuriose federalinėse žemėse atsakingos ministerijos, jaunimo gerovės tarnybos ar NVO sukūrė gaires, kur toks tikrinimo etapas yra neatskiriama priėmimo koncepcijos dalis, pvz., Šiaurės Reino-Vestfalijoje šeimos ministerija ir vidaus reikalų ministerija išleido „Bendradarbiavimo su skirtingais suinteresuotais asmenimis gaires“: „Ministerium für Familie, Kinder Jugend, Kultur und Sport des Landes Nordrhein-Westfalen Handreichung zum Umgang mit unbegleiteten minderjährigen Flüchtlingen in Nordrhein-Westfalen“, 2013 m., <http://goo.gl/aQ6m9>, kurių p. 15 5.8 sk. aprašoma tikrinimo procedūra neatidėliotinos vaiko globos sistemos kontekste.

¹⁰⁷ Žr. „Bundesfachverband Unbegleitete Minderjährige Flüchtlinge“, www.b-umf.de

Apskritai, nelydimas ar atskirtas vaikas suteiks reikiamą informaciją, jei ją žinos ir bus įsitikinęs, kad gali pasitikėti tuo žmogumi, kuris tą informaciją panaudos vaiko interesais. Tačiau nelydimas ar atskirtas vaikas gali nesugebėti suteikti reikiamos informacijos dėl amžiaus, traumos ar laiko tarpo, praėjusio nuo išvykimo iš namų, arba dėl išgyventos patirties, kuri privertė jį (ją) išvykti arba patirtos keliaujant.

Siekiant analizuoti, kaip gerbti nelydimo ar atskirto vaiko teises, reikia aktyviai išnagrinėti šiuos elementus:

- vaiko nuomonę (pagal amžių ir subrendimo lygį);
- tapatybę;
- šeimos istoriją, vaiko šeimos požiūrį, jei buvo nustatytas ar atkurtas ryšys su ja;
- informaciją apie patirtį, išgyventą kelionės metu, ir išvykimo priežastis;
- priežiūrą, apsaugą bei saugumą ir vaiko istoriją, poreikius bei pasirinkimus šiuo atžvilgiu;
- pažeidžiamumo situaciją, dabartinę ir galimą ateityje;
- išsilavinimo istoriją bei poreikius;
- sveikatos istoriją ir poveikius.

Be to, kad vaikui reikia suteikti atitinkamas galimybes pateikti savo informaciją, gali prireikti informacijos ieškoti ir išsamesniuose šaltiniuose. Tai turėtų įvykti padedant vaiko globėjui, globos įstaigos atstovui ir socialiniams darbuotojams.

Kadangi vaikai turi specifinių apsaugos poreikių, informacija apie jų teises turi būti tinkama jiems kaip vaikams ir pritaikyta konkrečiai lyčiai. Taigi reikalinga didesnė kompetencija norint nušviesti jų situaciją. Informacijos šaltiniai gali būti šie:

- vaiko atžvilgiu priimtas sprendimas dėl prieglobsčio (imigracijos);
- ekspertų ataskaitos (ataskaitos dėl vaiko psichologinės, medicininės, išsilavinimo būklės);
- šeimos paieškos rezultatai;
- namų ar šeimos analizės ataskaita (įskaitant informaciją apie šeimos ar prižiūrinių asmenų norą ir gebėjimą apsaugoti vaiką, juo rūpintis ir užtikrinti jam (jai) pagal VTK priklausančias teises toje aplinkoje, kurioje jie gyvena);
- integracijos ataskaita (jei svarstoma skirti ilgalaikę globą, įvaikinti ar – jei vaikas vyresnis – suteikti galimybę gyventi pusiau savarankiškai ar grupėje) šalyje, į kurią jis atvyko;
- specifinė su vaikais ir lytimis susijusi kilmės šalies informacija.

Informacijos rinkimas ir dalijimasis ja turėtų būti vykdomi gerbiant tos valstybės duomenų apsaugos įstatymus ir reglamentus (žr. 11 laukelį „Konfidencialumas ir dalijimasis duomenimis“).

Siekiant apsaugoti vaiką nuo kelių apklausų (per kurias jis (ji) gali būti iš naujo traumuojamas (-a)), susijusios valdžios institucijos turėtų dalytis informacija vadovaudamosi konfidencialumo principais ir duomenų apsaugos normomis (žr. 11 laukelį „Konfidencialumas ir dalijimasis duomenimis“).

Pripažindamos poreikį keistis informacija ir užtikrinti atitinkamą duomenų apsaugą ir konfidencialumą, JK vidaus reikalų ministerija ir Vaikų reikalų tarnybų direktorių asociacijos (ADCS) prieglobsčio darbo grupė, kuri atstovauja Vietos valdžios institucijų vaikų reikalų tarnybai (vaikų apsaugos tarnybai), kartu parengė gerosios praktikos protokolą dėl keitimosi informacija apie amžiaus nustatymą.¹⁰⁸

Suomijoje socialiniai darbuotojai gali dalyvauti apklausoje ar teikti rašytines ataskaitas apie vaiko psichologinius poreikius ir pareikšti nuomonę apie tai, kaip geriausiai atsižvelgti į vaiko interesus. Pastangos daryti sprendimo priėmimo procesą iš tiesų daugiadalykį, įvertinus vaiko situaciją, leidžia oficialiai pasitelkti ekspertus nustatant interesus bei įtvirtinant svarbias apsaugos priemones.

¹⁰⁸ ADCS Prieglobsčio darbo grupė, „Keitimasis informacija apie nelydimų prieglobsčio prašančių vaikų amžių. Paaiškinimai ir patarimai“, 2013 m. liepos mėn., <http://www.adcs.org.uk/goodpractice/ageassessment.html>

Procesų planavimas nelydimiems ar atskirtiems vaikams apima skirtingus dalyvius, įskaitant atstovus (globėjus) ir kitus atitinkamus ekspertus, pavyzdžiui, teisinius atstovus. Faktoriai, į kuriuos gali reikėti atsižvelgti: vaiko saugumas, galimybės išlaikyti ar atkurti šeimos vienybę bei galimybė pereiti į pilnametystę, taip pat prieglobsčio ar imigracijos proceso svarba. Laikas taip pat svarbus: kuo ilgiau vaikai bus atskirti nuo savo šeimos ir kultūros, tuo sunkesnis bus susijungimas ir taip gali būti daromas didesnis poveikis vaiko protinei ir fizinei gerovei.

Neseniai Belgijoje atlikta prieglobsčio prašančių nelydimų vaikų studija nustatyta, kad pusei tokių vaikų pasireiškė potrauminis streso sutrikimas (PTSS), o svarbiausia, kad su laiku PTSS stiprėjo, o ne išnyko.¹⁰⁹ Todėl laiko faktorius yra svarbus atsižvelgiant į tai, kad ilgesnis svarstymo procesas yra stresą keliantis faktorius ir taip dar labiau pagilina vaikų pažeidžiamumą. Šios išvados svarbios teisiniams atstovams, atstovams (globėjams) ir kitiems asmenims, konsultuojantiems vaikus dėl jų imigracijos pasirinkimų. Jos nurodo poreikį subalansuoti veiksmingą proceso vykdymą su vaiko poilsio ir laiko pasirengti poreikiu, gerai apsvaistant kiekvieną individualų atvejį.

Vaikui, kuris jau pateikė tarptautinės apsaugos prašymą, reikės suteikti pagalbą vykstant tokio prašymo nagrinėjimui. Jei prašymas nebuvo pateiktas, bet yra požymių, kad vaikui reikalinga tarptautinė apsauga, pasitaręs su savo atstovu (globėju) ir patarėju teisės klausimais, vaikas gali nuspręsti tokios apsaugos prašyti. Tačiau jei vaiko buvimas nekelia klausimų dėl tarptautinės apsaugos, vaikui gali būti patarta, kad jam (jai) būtų geriausia susilaikyti nuo tokių procedūrų. Bet kuriuo atveju, sprendimą, ar kreiptis dėl tarptautinės apsaugos, ar ne, turėtų priimti pats vaikas ir jo (jos) globėjas bei patarėjas teisės klausimais, atsižvelgdami į vaiko amžių ir brandą.¹¹⁰

¹⁰⁹ „De Standard“, „Apsistojimas Belgijoje sukelia stresą jauniems pabėgėliams“, 2013 m. gruodžio 20 d., cituojant Marianne Vervliet atliktą tyrimą „Nelydimų pabėgėlių nepilnamečių trajektorijos: siekiai, atstovavimas ir psichologinė gerovė“, 2013 m., <https://biblio.ugent.be/publication/4337248>

¹¹⁰ JT Vaiko teisių apsaugos komitetas, Bendroji pastaba Nr. 6 (2005 m.): „Elgesys su nelydimais ir atskirtais vaikais už jų kilmės šalies ribų“, 2005 m. rugsėjo 1 d., CRC/GC/2005/6, VTK Bendroji pastaba, 32 p., <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>

Valstybės dažnai nustato, kad:

- Duomenų dalijimasis tarp viešųjų institucijų ir paslaugų teikėjų (viešųjų ir privačiųjų) gali padėti susidoroti su daugybę aspektų apimančiais ir prie bendro požiūrio prisidedančiais klausimais, kurie kyla nelydimiems vaikams.
- Egzistuoja principinis noras apsaugoti privatumą, įskaitant potencialų informacijos nebekontroliavimą iš individo pusės ir suvokimą, kad teisė į privatumą yra laisvės koncepcijos esmė, kelianti nerimą dėl savarankiškumo ir psichologinių privatumo privalumų potencialaus netekimo.

Tai sukelia dilemą, kad:

- Poreikis rinkti ir dalytis informacija apie konkrečius nelydimus ir atskirtus vaikus gali sukelti konfidencialumo problemų ir neatitikti duomenų apsaugos reikalavimų, o tai sukeltų teisinių problemų dėl informacijos perdavimo tarp institucijų.
- Kadangi vaiko apsaugos sistemos ir imigracijos sistemos veikia paraleliai, dalijimasis informacija yra dar sudėtingesnis.
- Sprendimą priimančias asmenys gali likti be svarbios informacijos apie nelydimų ar atskirtų vaikų interesus.

Todėl valstybės gali:

- Dar labiau tobulinti duomenų apsaugos įstatymus, protokolus dėl specifinio dalijimosi informacija, susijusia su visais interesų nustatymo proceso aspektais.
- Siekdamas apsaugoti neskelbtiną informaciją, imtis reikiamų atsargumo priemonių, tokių kaip:
 - atidžiai analizuoti institucijas, kurios dalijasi duomenimis;
 - apibrėžti duomenimis besidalijančių viešųjų institucijų funkcijas;
 - apsaugoti prieigą prie duomenų;
 - griežtai valdyti duomenų apdorojimo procesą;
 - informuoti vaiką ir jo (jos) atstovą (globėją) apie tai, kokia informacija buvo pasidalyta ir kokių tikslų tai buvo padaryta, suteikiant vaikui galimybę išreikšti savo nuomonę.



Papildomi proceso planavimo faktoriai – vaiko amžius ir turimos teisinės pasirinkimo galimybės. Vaikui reikėtų patarti atlikti procedūras, kurios geriausiai gerbtų jo (jos) interesus. Vaikui, kuriam greitai sukaks 18 metų, tai greičiausiai reikėtų, kad procesą reikia pradėti tada, kad jis būtų baigtas vaikui dar nesulaukus pilnametystės. Tikslas – gerbti vaiko teisę saugiai pereiti į pilnametystę susijungiant su šeima, pateikiant tarptautinės apsaugos prašymą ar taikant kitas migracijos procedūras (žr. 16 laukelį „Sukakus 18“). Laukimas, kol vaikui sukaks 18 metų, ir tik tada procedūrų dėl prieglobsčio suteikimo ar imigravimo pradėjimas apskritai netenkintų vaiko interesus, kuris būdamas pilnametis nebegalėtų gauti paslaugų ir konsultacijų, kurių jam (jai) iš esmės vis dar reikėtų. Verta pabrėžti, kad nors proceso planavimas nesudaro formalėsio IN, interesų faktorių įvertinimo procesas turėtų būti pagrįstas ir dokumentuojamas.

Daugelis valstybių pripažįsta, kad vaiko perėjimas į pilnametystę nėra per naktį atsitinkantis procesas, bet tęsiasi dar kurį laiką po to, kai asmeniui sukanka 18 metų. Pavyzdžiui, **Norvegijoje** per procedūrą, kuri panaši į tą, kuri buvo numatyta Europos Tarybos LIFE projekte¹¹¹, priėmimo centro personalas dirba su nelydimais ar atskirtais vaikais siekdamas sudaryti ilgalaikio tobulėjimo kursą. Planas nesibaigia asmeniui sulaukus 18 metų, tęsiasi, kol jis taps labiau suaugęs, ir atspindi tikrovę, kad sprendimai, priimti dėl vaiko, turės pasekmių visam asmens gyvenimui. Norint sudaryti tokį planą, reikia numatyti realius įgyvendinimo pasirinkimus, visiškai atsižvelgiant į galimas ilgalaikių sprendimų pasekmes.

Kadangi aktualaus migracijos pasirinkimo nustatymas gali turėti ilgalaikių pasekmių vaiko tolimesnei rai-
dai, būtina sustiprinti procedūrinę apsaugos priemones (žr. 1 laukelį „Apsaugos priemonės“). **Belgijoje** visiems nustatytiems nelydimiems ir atskirtiems vaikams automatiškai paskiriamas globėjas, teisininkas ir vertėjas, kurie visada dalyvauja planuojant procesą ar vaikams suteikiant didesnes procedūrinę apsau-
gos priemones. Apskritai, rekomenduojama, kad teisinės konsultacijos būtų teikiamos ne tik vykdant prie-
globsčio suteikimo ir migracijos procedūras, bet dar anksčiau, kai procesas tik planuojamas, nes šiuo etapu
priimtas sprendimas bus ypatingai svarbus vaiko ateičiai.

¹¹¹ LIFE projekto rekomendacijas 2007 m. liepos mėn. patvirtino Europos Tarybos Ministrų Komitetas po regionų konferencijos „Nelydimų nepilnamečių migracija: kaip elgtis, kad būtų tenkinami vaiko interesai“, Toremolinosas, Malaga, Ispanija, 2005 m. spalio 27–28 d. Žr. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją CM/ Rec (2007)9 valstybėms narėms dėl nelydimų migrantų nepilnamečių gyvenimo projektų, 2007 m. liepos 12 d., <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1164769>

4.6. Interesų principo taikymas vykdant prieglobsčio ir imigracijos procedūras

Sprendimas pradėti vykdyti imigracijos procedūras, pateikus prašymą suteikti tarptautinę apsaugą ar atlikti kitas procedūras, turės itin svarbių pasekmių vaikui ir jo (jos) vystymosi galimybėms. Šiame etape interesų principas reikštų, kad bus pradėtos taikyti aukšto lygio procedūrinės apsaugos priemonės. Vaikui prireiks bent teisinės konsultacijos, nepriklausomo atstovo ar globėjo paramos, vertimo ir galimybės būti išklaustam ir to, kad jo (jos) nuomonei būtų suteiktas tinkamas svoris pagal vaiko amžių ir brandos lygį (žr. 1 laukelį „Apsaugos priemonės“).

Tarptautinės apsaugos prašymus pateikusiems vaikams reikia suteikti pirmenybę prieš suaugusiųjų prašymus, kad būtų atsižvelgta į vaikams svarbų laiko faktorių. Tai nereiškia, kad tokie atvejai turi būti pagreitinami, t. y. išspręsti per trumpesnę laiką. Visgi reikalingas atitinkamas laiko tarpas, kad vaikas galėtų pailsėti ir atsigausti, kad atsirastų pasitikėjimas jo (jos) atstovu (globėju) ir būtų galima tinkamai suplanuoti procesą arba suteikti vaikui galimybę būti tinkamai išklaustam.

Nors pabėgėlio apibrėžimas, nustatytas 1951 m. Konvencijoje dėl pabėgėlių statuso ir jos 1967 m. protokole, taikomas asmenims, neatsižvelgiant į jų amžių, JT Vaiko teisių komitetas pabrėžė, kad pabėgėlio apibrėžimą reikia interpretuoti atsižvelgiant į amžių bei lytį. Papildomi faktoriai yra vaikų teisės, vaikams būdingos persekiojimo formos, vaiko raidos etapai, žinios ir (arba) prisiminimai apie sąlygas kilmės šalyje ir pažeidžiamumas. Visa tai turi įtakos svarstant kriterijus dėl pabėgėlio statuso ar papildomos apsaugos suteikimo atsižvelgiant į amžių ir lytį, kaip numatyta JTVPK gairėse dėl vaiko prieglobsčio prašymų.¹¹²

Pagal tas pačias gaires, vertinant, ar vaikas turi visiškai pagrįstą baimę būti persekiojamas dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar politinių įsitikinimų, su tuo susijusi žala turi būti apsvarstyta iš vaiko perspektyvos. Vaiko amžius, lytis ir seksualinė orientacija, ekonominės bei socialinės charakteristikos gali daryti įtaką tam, kokio pobūdžio persekiojimas jam gresia, ir didinti vaiko baimę ir žalos riziką. Todėl būtina analizuoti pačią naujausią informaciją apie aplinkybes kilmės šalyje ir taikyti šias žinias vertinant konkretų vaiko prašymą dėl tarptautinės apsaugos.

Tai, kaip valstybės narės užtikrins, kad pagrindinis dėmesys būtų skiriamas vaiko interesams vykdant prieglobsčio suteikimo ir imigracijos procedūrą, gali skirtis priklausomai nuo valstybės praktikos ir joje galiojančios tvarkos. Jei vaiko apsaugos sistemoje yra priimtos išsamaus vertinimo procedūros, valdžios institucijos gali svarstyti, ar prie šios informacijos bus suteikta prieiga svarstant prieglobsčio suteikimo ir imigracijos klausimus, vadovaujantis atitinkamais duomenų apsaugos principais. Tokia procedūra vykdoma **Vokietijoje**, kur pirmuosius du ar tris mėnesius po aptikimo federalinių žemių specializuoti centrai atlieka išsamius nelydimų vaikų patikrinimus (žr. 11 laukelį „Konfidencialumas ir dalijimasis duomenimis“).

Jungtinėje Karalystėje įvairios valstybinės agentūros dirba kartu, kad įvykdytų joms įstatymu priskirtą pareigą „saugoti ir skatinti vaikų gerovę“. Siekdama užtikrinti, kad visos agentūros tarpusavyje koordinuotų veiksmus, vyriausybė patvirtino šį procesą reglamentuojančias gaires.¹¹³

Valstybės narės turi nemažai pasirinkimo galimybių, jei nenustatomos priežastys vaikui suteikti pabėgėlio statusą ar papildomą apsaugą arba kai jam neįmanoma grįžti, tačiau vis tiek kyla problemų dėl apsaugos.

Esant išskirtinėms aplinkybėms, į kurias reikia atsižvelgti vykdant prašymo suteikti prieglobstį procesą **Švedijoje** arba vėliau priėmus sprendimą, Švedijos migracijos tarnyba atlieka poveikio vaikui analizę. Ši

¹¹² JTVPK, „Tarptautinės apsaugos gairės: vaiko prieglobsčio prašymai“, 2009 m. gruodžio mėn., <http://www.refworld.org/docid/4b2f4f6d2.html>

¹¹³ JK vidaus reikalų ministerija, „Dirbame kartu, kad apsaugotume vaikus. Tarpinstitucinio darbo, siekiant apsaugoti vaikus ir užtikrinti jų gerovę, gairės“, 2013 m. kovo mėn., <http://goo.gl/yJ82Lr>

12 LAUKELIS. NEBAIGTINIS INTERESŲ ELEMENTŲ SĄRAŠAS

Kaip minėta pirmiau, Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 14 apžvelgiamos konkrečios, faktinės vaiko aplinkybės, kuriomis kaip atspirties tašku remiamasi vertinant vaiko interesus. Toliau pateikiami keli elementai, į kuriuos reikia atsižvelgti vertinant ir nustatant vaiko interesus.

Vaiko tapatybė:

- Amžius
- Lytis
- Lytinė orientacija
- Tautinė kilmė
- Religija ir įsitikinimai
- Kultūrinė tapatybė (įskaitant laiką, praleistą ne kilmės šalyje)
- Asmenybė
- Esami poreikiai ir besiformuojantys gebėjimai (įskaitant išsilavinimo lygį)

Vieno iš tėvų arba (esamo) globėjo pažiūros

Vaiko pažiūros:

- Į turimas galimybes
- Norai ir pažiūros, susiję su jo (jos) tapatybe, ir turimos galimybės

Šeimos aplinkos išsaugojimas, ryšių palaikymas arba atkūrimas:

- Svarbūs santykiai (ir kur yra žmonės, su kuriais sieja šie santykiai)
- Santykių su vaiku artimais asmenimis kokybė ir trukmė (tėvai, broliai ir seserys, kiti šeimos nariai, kiti suaugusieji, vaikai (kultūrinėje) bendruomenėje)
- Atskyrimo nuo svarbių asmenų poveikis (ir kur)
- Tėvų, globėjų, artimų asmenų pajėgumas
- Šeimos susijungimo galimybės (suradus, patvirtinus, įvertinus)
- Pirmenybė globai šeimos aplinkoje siekiant užtikrinti visišką ir darnų vaiko asmenybės vystymąsi

Vaiko globa, apsauga ir saugumas:

- Apsaugojimas nuo žalos
- Gerovė platesne prasme (esminiai materialieji, fiziniai, švietimo, emociniai poreikiai, artumo ir saugumo poreikiai)
- Galimos būsimos rizikos ir žalos tikimybė ir kitos sprendimo pasekmės vaiko saugumui

Pažeidžiamumo padėtis:

- Individualūs fiziniai arba emociniai poreikiai
- Ypatingi apsaugos poreikiai, įskaitant prekybos žmonėmis aukų ir patyrusių traumą poreikius
- Saugumo ir stabilumo jausmų tęstinumo poreikiai

Vaiko teisė į sveikatą:

- Reikalingi veiksmai, norint pasirūpinti jo (jos) sveikata, taip pat ir psichikos sveikata

Galimybė gauti išsilavinimą:

- Išsilavinimo poreikiai ir ugdymo galimybės

priemonė labai praverčia ypač didelę įtampą keliančiomis aplinkybėmis. Išnagrinėjama, ar buvo laikomasi procedūrinių apsaugos priemonių reikalavimų ir ar su konkrečiu vaiku susijusios apsaugos aplinkybės buvo tinkamai apsvarstytos ir įvertintos. Taip pat išnagrinėjamos asmeninės vaiko aplinkybės, susijusios su jo (jos) sveikata ir psichologine aplinka bei padėtimi šeimoje, ir jos suderinamos su grįžimo į vaiko kilmės šalį arba integracijos Švedijoje perspektyva. Taip pat atsižvelgiama į vaiko nuomonę, o sprendžiantieji jo atvejį privalo atsižvelgti ir į informaciją, gautą iš kitų su vaiku būnančių veikėjų (pvz., globėjo, socialinių tarnybų), arba paaiškinti, jei to nebuvo padaryta. Atvejį nagrinėjantys pareigūnai gali pakomentuoti jų padarytas su klausimu susijusias išvadas pastabų langelyje. Tokios pastabos šiuo metu nėra privalomos, tačiau jei būtų, pagerėtų daromų išvadų kokybė ir būtų įvykdyta rekomendacija, nurodyta Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 14 97 dalies f punkte dėl teisinės argumentacijos.

Jei vaikas, kuriam **Jungtinėje Karalystėje** nesuteikiama tarptautinė apsauga, negali būti grąžintas į jo (jos) kilmės šalį dėl „netinkamų priėmimo sąlygų“, jam (jai) suteikiamas leidimas gyventi laikinai.¹¹⁴ Vidaus reikalų ministerijos veiklos politikos strategijoje aiškiai nurodyta, kad priimant sprendimą dėl leidimo gyventi diskrecijos pagrindu trukmės, sprendimą priimantis asmuo pirmiausia privalo atsižvelgti į vaiko interesus.

Daugelyje valstybių taikoma tik viena sprendimo priėmimo procedūra, sprendžiant, ar pripažinti pareiškėją pabėgėliu, ar suteikti papildomą apsaugą, ar leidimą gyventi dėl humanitarinių priežasčių pagal šalies įstatymus. Apskritai viena procedūra būtų naudinga ir vaikams, žinant, kad laikas yra esminis veiksnys vaiko raidoje.

Priėmus sprendimą suteikti leidimą gyventi dėl humanitarinių priežasčių arba laikinai tais atvejais, kuriais tarptautinė apsauga nesuteikiama, kyla dilema, ypač jei vaiko amžius artėja prie pilnamestystės (žr. 16 laukelį „Sukakus 18“). Dažnai tokius sprendimus būtų galima priimti per vieną procesą. Tačiau turint omenyje, kad ilgai jo pasekmės atsilieps vaiko raidai ir jam suaugant, būtų geriau

¹¹⁴ Jungtinės Karalystės vizų ir imigracijos departamentas, „Rekomendacija. Leidimo gyventi šalyje diskrecijos pagrindu suteikimas prieglobsčio prašantiems asmenims. Procesas“, 2013 m. birželio mėn., 9 p., 4.4 dalis, <http://goo.gl/KRQfmj>

13 LAUKELIS. VERTINANT INTERESŲ ELEMENTUS

Atliekant vaiko interesų vertinimą ir juos nustatant siekiama užtikrinti, kad būtų visiškai ir veiksmingai pasinaudota teisėmis, kurios pripažintos Vaiko teisių konvencijoje, ir užtikrinti vientisą vaiko raidą.

Nustatant šiuos interesus, kuriais vadovaujantis vėliau priimamas ilgalaikis sprendimas, retai pavyksta remtis vienu veiksmu. Vertinant ir priimant sprendimą, kuris geriausiai atitinka vaiko interesus, svarbiausia galvoti apie konkretų vaiką. Konkrečiai Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 6 ir Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 14, atsižvelgiant į konkrečias faktines vaiko aplinkybes, reikalaujama būtinai:

- nustatyti atitinkamus elementus (žr. 12 laukelį „Nebaigtinis interesų elementų sąrašas“);
- suteikti jiems konkretų turinį ir nustatyti kiekvieno svarbą atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį.

Vertinant būtų svarstomi ir derinami visi elementai, reikalingi norint priimti sprendimą dėl konkretaus vaiko konkrečiomis aplinkybėmis. Klasifikuojant įvairius elementus gali prireikti atsižvelgti į besikertančius klausimus:

- Tikimybė, kad vaikas atsidurs aplinkybėse, kurioms esant patirs žalą, paprastai yra svaresnis veiksnys nei kiti ir neatitiktų konkretaus vaiko interesų.
- Vaiko teisė būti auginamam savo tėvų yra pagrindinis principas. Išskyrus atvejus, kuriais kyla saugumo klausimų, vaiko interesai apskritai geriausiai užtikrinami jo (jos) šeimoje.
- Vaiko teisių konvencijoje pabrėžiama būtinybė užtikrinti, kad būtų patenkinti vaiko išgyvenimo ir raidos poreikiai, įskaitant fizinę, protinę, dvasinę, moralinę ir socialinę raidą. Jie paprastai geriausiai patenkinami liekant šeimoje arba palaikant glaudžius ryšius su šeima ir vaiko socialiniu bei kultūriniu tinklu.

Kai kada išties sunku nustatyti kilmės šalyje veikiančių socialinių ir ekonominių veiksnių svarbą, tačiau tai padaryti būtina. Svarstant vaiko raidos scenarijus, reikia nustatyti tokių veiksnių svarbą, kaip antai galimybės įgyti išsilavinimą, sveikatos ir pažeidžiamumo klausimų ir esamų vaiko aplinkybių tęstinumo bei stabilumo.

priimti sprendimą remiantis nustatomais vaiko interesais, taip būtų pagrįsti ir įvertinti visi veiksniai. (Žr. 12 laukelį „Nebaigtinis interesų elementų sąrašas“.)

Leidimas nepertraukiamai gyventi **Suomijoje** prašančiajam tarptautinės apsaugos remiantis gailėstingumo motyvais gali būti suteiktas, jei atmesti tokį prašymą būtų aiškiai neprotinga dėl pareiškėjo sveikatos, susiklosčiusių ryšių su Suomija ir dėl kitų individualių ar humanitarinių priežasčių. Nelydimi ir atskirti vaikai laikomi tiksline grupe, kuriai pritaikomas toks statusas. Vykdamas šį procesą rekomenduojama įvertinti visus veiksnius, įskaitant šeimos vientisumą, priežiūros tęstinumą, etninės tapatybės ir kultūrinius veiksnius, ir juos surašyti rašytiniame sprendime. **Norvegijoje** toks rašytinis sprendimas išduodamas vaiko teisininkui ir turi būti pateiktas vaiko globėjui bei vaikui.

Svarbu, kad valstybės atkreiptų dėmesį į tai, jog visus aspektus, įskaitant interesų nustatymą, galima užginčyti, kad reikia pasirūpinti teisininkų konsultacija ir kad, jei atsirastų naujos informacijos, byla būtų atnaujinama. Kaip nurodyta naujos redakcijos Prieglobsčio procedūrų direktyvos 40 straipsnio 2 dalyje, paskesni prašymai yra priimtini, jei „atsiranda naujų elementų arba nustatoma naujų faktų“.

14 LAUKELIS. VAIKO INTERESŲ SUDERINIMAS SU KITAIŠ INTERESAIS

Įvertinti ir nustatyti vaiko interesai gali kirstis su kitų vaikų, tėvų arba visuomenės interesais ir teisėmis. Kaip numatyta Vaiko teisių komiteto Bendrosios pastabos Nr. 14 39 p. ir 40 p., jei neįmanoma jų suderinti, valdžios institucijos ir sprendimą priimančias asmenys turės išanalizuoti ir įvertinti visų susijusių asmenų teises, turėdami omenyje, kad:

- vaiko teisė užsitikrinti, kad į jo (jos) interesus būtų atsižvelgta pirmiausia, reiškia, kad vaiko interesams teikiama didelė pirmenybė ir jie nėra tik vienas iš kelių svarstytinų klausimų;
- todėl svarbesniu dalyku reikia laikyti tai, kas vaikui geriausia.

Taip yra dėl ypatingos vaiko padėties, kuri nusakoma:

- priklausomybe,
- branda,
- ypatingu teisiniu statusu,
- negalėjimu išreikšti nuomonės.

Laikant vaiko interesus „svarbiausiais“, reikia suvokti, kokią vietą vaiko interesai privalo užimti atliekant bet kuriuos veiksmus, ir norėti teikti pirmenybę šiems interesams visomis aplinkybėmis, ypač tada, kai veiksmas neabejotinai turi poveikį konkrečiam vaikui.

Be to, Vaiko teisių komiteto Bendrosios pastabos Nr. 6 86 p. numatyta, kad „teisėmis nepagrįsti argumentai, kaip antai susijusieji su bendra migracijos kontrole, negali būti viršesni už svarstomus interesus“.

4.7 Ilgalaikio sprendimo nustatymas

Baigus vaiko imigracijos arba prieglobsčio suteikimo procedūras ir priėmus galutinį sprendimą, paaiškėja vaiko teisinis statusas šalyje, ir jis gali toliau planuoti ateitį. Reikia pažymėti, kad ne visi nelydimi arba atskirti vaikai, pavyzdžiui, ES piliečiai, turi atlikti prieglobsčio suteikimo ar imigracijos procedūras Europoje.

Interesų nustatymo procesą bendrai galima aprašyti nacionalinėse prieglobsčio suteikimo arba imigracijos procedūrose, tokiu atveju taip pat būtų nurodoma, kaip ir kada interesų nustatymo procesas įtraukiamas į šias procedūras. Nors vykstančiame prieglobsčio prašymo arba imigracijos procese nėra tiksliai nurodyto konkretaus momento, kuriuo metu reikėtų nustatyti interesus, svarbiausia laikytis principo, kad jie nustatomi, kai reikia priimti sprendimą ir tai labai paveiks vaiko ateitį, – sprendimas priimamas atsižvelgiant į jau įvertintus interesus. Be to, jei yra keletas su vaiku susijusių esminių poveikį turinčių veiksmų ar sprendimų, imamasi aukštesnio lygio procedūrinių saugiklių, atsižvelgiant į poveikio vaiko ateičiai stiprumą, ir tokia procedūra baigiama visapusiškai nustatant interesus. Tad **interesų vertinimo procedūra** paprastai atliekama tam, kad būtų gauta informacijos sprendimui dėl imigracijos ar prieglobsčio prašymo priimti, o **interesų nustatymo procedūra** paprastai vykdoma **po** prieglobsčio ir imigracijos procedūros, ir tos procedūros rezultatu pasinaudojama kaip informacija svarstant ilgalaikio sprendimo klausimą, bet nepanaikinamas pats prieglobsčio ir imigracijos klausimo sprendimas.



Nustatant interesus po prieglobsčio ar imigracijos sprendimo, iš turimų galimybių parenkamas tinkamiausias ilgalaikis sprendimas išvietinimo kontekste, atsižvelgiant į taikomą teisinę sistemą, ir toliau sprendžiami klausimai dėl nelydimo ir atskirto vaiko.

Jei nėra galimybės įgyvendinti nustatyto ilgalaikio sprendimo arba jei gaunama naujos informacijos, interesus nustatymo procedūrą arba, priklausomai nuo naujos turimos informacijos pobūdžio – sprendimo dėl prieglobsčio ar imigracijos procedūrą, galima pradėti iš naujo pagal taikomus įstatymus.

Ilgalaikis sprendimas turi būti priimtas ilgam ir būti tvarus. Juo bus užtikrinta, kad nelydimas arba atskirtas vaikas galėtų suaugti aplinkoje, kuri atitinka jo (jos) poreikius ir teises, kaip nustatyta Vaiko teisių konvencijoje, ir vaikas joje nepatirs persekiojimo rizikos arba žalos. Ilgalaikis sprendimas turės labai svarbų poveikį vaiko ilgalaikiam brendimui ir tapimui suaugusiu žmogumi, todėl pagal interesų principą jį reikia priimti remiantis informacija, gauta po interesų nustatymo procedūros, kurią atliekant laikomasi griežčiausių procedūrinių apsaugos priemonių. (Žr. 1 laukelį „Apsaugos priemonės“.)

Nustatant interesus reikia aiškiai galvoti apie tai, ko siekiama juos nustatant. Taikant interesų nustatymo procedūrą nuo pat pradžių siekiama ištirti kiekvieno vaiko aplinkybes, kad būtų galima suprasti, koks sprendimas būtų geriausias tam vaikui.

Kai kurios valstybės yra nustačiusios mechanizmus, pagal kuriuos reikia pradėti interesų nustatymo procedūrą prieglobsčio ar migracijos institucijos kompetencijos ribose. Kitose, ypač tose, kuriose nelydimiems arba atskirtiems vaikams nebūtų taikoma tarptautinė apsaugos procedūra, kaip antai ES piliečiams, interesų nustatymo procedūra priskiriama kitų institucijų, susijusių su vaiko apsauga, kompetencijai arba teismų sistemos kompetencijai. Geriausia, kad institucijos arba atstovai, kurie nustato vaiko interesus priimant ilgalaikį sprendimą, būtų nepriklausomi arba nešališki, ir šiose institucijose dirbtų žmonės, turintys reikiamos vaiko apsaugos patirties, ir nekiltų galimų interesų konfliktų dėl vaiko teisių apsaugos.



Rekomenduojama toliau vystyti struktūras šioms nuostatomis vykdyti. Pavyzdžiui, remdamasis nelydimų migrantų vaikų ir jaunimo žmogaus teisių tyrimo duomenimis **Jungtinėje Karalystėje**, parlamentinis Bendrasis žmogaus teisių komitetas (JCHR) rekomendavo vyriausybei įvertinti galimybę parengti nepriklausomą oficialių interesų nustatymo procesą. Komitetas rekomendavo įvertinti ir išanalizuoti galimą tokio naujo oficialaus proceso naudą ir palyginti ją su alternatyvia galimybe patobulinti esamą modelį. Kad ir koks modelis būtų pasirinktas, sistemoje svarbiausi turi būti nelydimų migrantų vaikų interesai.¹¹⁵

Jei interesų žiūrима pirmiausia, ilgalaikiame sprendime dėl nelydimų ir atskirtų vaikų gali būti numatyta įvairių priemonių, be kita ko, priklausomai nuo esamų valstybės teisinių galimybių. Interesų nustatymo procedūroje, atsižvelgiant į elementus, išdėstytus Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 14, taip pat atsižvelgiama į įvairias vaikui taikytinas galimybes, siekiant patenkinti jo apsaugos poreikius ir pasirūpinti būsimą priežiūra. Ilgalaikius sprendimus galima taikyti ir įgyvendinti, pavyzdžiui, pasitelkus šeimos susijungimo arba susijungimo su giminaičiu ar buvusiu globėju gimtojoje šalyje arba trečiojoje šalyje nuostatas, pasirūpinus atitinkama alternatyvia priežiūra. Paskutinė galimybė yra įvaikinimas, jei nėra šeimos narių, jei negalima surasti šeimos arba jei laikoma, kad susijungimas neatitinka vaiko interesų.

Kaskart, vykdant ilgalaikio sprendimo nustatymo ir įgyvendinimo procesą, susijusį su nelydimu arba atskirtu vaiku, labai svarbu nustatyti priemones, kuriomis būtų užtikrinta vaiko teisė būti išklausytam. (Žr. 6 laukelį „Vaiko dalyvavimas“.) **Italijoje**, jei vaikas davė sutikimą ir paprašė savanoriškai būti grąžintas į tėvynę, procedūra planuojama dalyvaujant vaikui ir vaiko šeimai bei vaiko socialinėms tarnyboms ir Tarp-tautinei migracijos organizacijai. Įgyvendinant ilgalaikį sprendimą **Norvegijoje**, į planavimo procesą įtraukiamas „gairių nustatymo procesas“, kuris pradedamas priėmimo centre.

¹¹⁵ Lordų Rūmai, Bendruomenių Rūmai, Bendrasis žmogaus teisių komitetas, „Nelydimų migrantų vaikų ir jaunimo žmogaus teisės Jungtinėje Karalystėje“, Pirmoji sesijos ataskaita 2013–2014 m., 2013 m. gegužės mėn., 33 dalis, <http://goo.gl/Oe0rdx>

Kad ir koks nelydimo arba atskirto vaiko imigracijos statusas, labai svarbu toliau dėti pastangas rasti jo šeimą, tiesioginę arba išplėstinę, kad būtų galima nustatyti, ar susijungimas su šeima atitiks vaiko interesus. Jei šeima surandama trečiojoje šalyje, galima ieškoti būdų arba svarstyti galimybes šeimai susijungti trečiojoje šalyje. Jei surandami tėvai, bet jų aplinkybės arba vieta tokios, kad jie gyvena nelegaliai, vaikui susijungti su šeima yra sudėtingiau. Tačiau jei nustatoma, kad susijungimas atitiktų vaiko interesus, gali prireikti ieškoti galimybių tai padaryti priimančiojoje šalyje arba trečiojoje šalyje siekiant laikytis vaiko interesų principo. Tai priklausytų nuo konkrečios situacijos ir vaiko bei užsienyje esančių jo šeimos narių teisinio statuso. Jei vaikas turi pabėgėlio statusą pagal ES teisę, jis (ji) turi teisę teikti susijungimo su šeima prašymą, kad susijungtų su šeima siaurąja prasme (pvz., tėvais) prieglobsčio šalyje. Jei šeima (pvz., tėvai) surandama trečiojoje šalyje, susijungimo šioje trečiojoje šalyje galimybė gali būti nagrinėjama pasitelkus interesų nustatymo procedūrą ir įtraukus į šį procesą atitinkamus dalyvius trečiojoje šalyje. Naujos redakcijos Dublino reglamente konkrečiai numatomos apsaugos priemonės, taikomos nelydimiems arba atskirtiems vaikams, ir nurodoma, kad pirmiausia reikia atsižvelgti į vaiko interesus, bei reikalaujama, kad valstybės narės glaudžiai bendradarbiautų, o vertindamos vaiko interesus ypač atsižvelgtų į šeimos susijungimo, nelydimo arba atskirto vaiko gerovės ir socialinės raidos, saugos ir saugumo klausimus.¹¹⁶ Priklausomai nuo vaiko ir tėvų statuso, ilgalaikis sprendimas gali būti vykdomas toje šalyje, kurioje yra tėvai, arba toje šalyje, kurioje yra vaikas ir pagal įstatymą gali turėti teisę pasilikti. Šiuo atveju labai svarbus veiksnys vaikui – sprendimo tvaramumas ir klausimas, kuri šalis geriausiai jį įgyvendintų, taip pat kurį statusą turint būtų geriausia tą padaryti.

Norint įvertinti, ar šeimos susijungimas geriausiai atitiktų vaiko interesus, būtų svarbu turėti informaciją apie šeimos padėtį, taip pat galimybę ištirti namus. Namų tyrime pateikiama išsami ataskaita apie padėtį šeimoje, taip pat aprašomos sąlygos, kurios gali paveikti susijungimą, įskaitant būstą, ekonominę šeimos padėtį, šeimos narių sveikatos būklę, norą susijungti su vaiku, gebėjimą pasirūpinti vaiku, santykius tarp šeimos narių ir bet kokius klausimus, kaip antai piktnaudžiavimą narkotinėmis medžiagomis, kurie gali būti svarbūs.

Tačiau kai kuriose šalyse gauti tokią informaciją gali būti sudėtinga. (Taip pat žr. 10 laukelį „Informacijos rinkimas.“) Kai kurios šalys, kaip antai **Italija, Suomija, Austrija ir Belgija**, ne tik vykdo paiešką per savo atstovybes kilmės šalyse ir Tarptautinį Raudonojo Kryžiaus komitetą (ICRC), bet ir bendradarbiaudamos su Tarptautine migracijos organizacija, Tarptautine socialine tarnyba (ISS) ir bendradarbiaujančiomis kilmės šalimis organizuoja šeimų paieškas, tiria namų aplinką, planuoja reintegraciją bei vykdo stebėseną kilmės šalyse. Kelios valstybės konkrečiais atvejais pasitelkia Tarptautinę socialinę tarnybą šeimoms surasti arba namų aplinkai ištirti kilmės šalyse, o **Suomija** yra pasirašiusi oficialų susitarimą su Tarptautinės socialinės tarnybos generaliniu sekretoriatu dėl nelydimų arba atskirtų vaikų šeimų arba teisėtų globėjų paieškos. Pagal susitarimą paieška netęsima, jei tampa aišku, kad vaikas arba šeima gali atsidurti pavojuje. Sprendimas nutraukti paiešką priimamas atsižvelgiant į Tarptautinės socialinės tarnybos rekomendacijas, taip pat ir į vaiko ir jo (jos) atstovo (globėjo) rekomendacijas.

JTVPK ir UNICEF, pripažindamos apsaugos problemas, konkrečiai susijusias su grįžimu, yra parengusios būtiniausių apsaugos priemonių rekomendacijas, taikomas grąžinant nelydimus ir atskirtus vaikus tokiais atvejais, kuriais vaikui būtų naudingiausia grįžti į kilmės arba įprastinės gyvenamosios vietos šalį. UNICEF „Prekybos žmonėmis vaikų aukų apsaugos rekomendacijose“¹¹⁷ ir UNICEF „Prekybos žmonėmis vaikų aukų teisių apsaugos Europoje informaciniame vadove“¹¹⁸ nagrinėjami klausimai, susiję su vaikais, kurie tapo prekybos žmonėmis aukomis, o JTVPK leidinyje „Ypatingosios priemonės, taikomos grąžinant nelydimus ir atskirtus vaikus į Afganistaną“, aprašomos būtinosios apsaugos priemonės vaikams grįžtant į

¹¹⁶ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai (nauja redakcija), 2013 m. birželio 26 d., <http://goo.gl/XnJ2mV>

¹¹⁷ UNICEF, „Prekybos žmonėmis vaikų aukų apsaugos rekomendacijos“, 2013 m. birželio 26 d., http://www.unicef.org/ceecis/0610-Unicef_Victims_Guidelines_en.pdf

¹¹⁸ UNICEF, „Prekybos žmonėmis vaikų aukų teisių apsaugos Europoje informacinis vadovas“, 2006 m., <http://www.refworld.org/docid/49997af7d.html>

UNICEF „Prekybos žmonėmis vaikų aukų teisių apsaugos Europoje informaciniame vadove“ aprašomos būtinosios apsaugos priemonės grąžinant nelydimus ir atskirtus vaikus, kurie tapo prekybos žmonėmis aukomis. JTVPK ypatingosios priemonės, taikomos grąžinant nelydimus ir atskirtus vaikus į Afganistaną, gali būti taikomos kitomis aplinkybėmis. Abiejuose dokumentuose rekomenduojama:

- Sprendimą priimti atlikus oficialią procedūrą, kurioje būtų numatytos visos būtinos apsaugos priemonės; atliekant procedūrą įvertinti visus sprendimus, užtikrinant, kad pirmiausia būtų atsižvelgta į vaiko interesus; kad vaikas būtų visiškai informuotas, jam būtų teikiamos konsultacijos ir parama.
- Dėti tikras pastangas surasti jo šeimą prieš jį grąžinant ir individualiai įvertinti, ar šeima nori ir gali priimti vaiką.
- Jei nepavyksta surasti šeimos, vaiko grąžinimas į vaikų globos institucijas svarstomas kaip paskutinė priemonė ir tik tada, jei su tokiu sprendimu susiję konkretaus vaiko interesai.
- Būtiniausias priėmimo ir priežiūros sąlygos turi būti tokios:
 - vaikas pasitinkamas oro uoste, nedelsiant suteikiamas tinkamas būstas, pagalba esminiams poreikiams patenkinti, galimybė gauti išsilavinimą ir naudotis sveikatos priežiūra;
 - paskiriamas tinkamas atstovas (globėjas), kuris turi tinkamą parengimą ir kvalifikaciją, taip pat ir vaiko apsaugos kvalifikaciją, ir kurio atsakomybėn vaikas oficialiai pavedamas;
 - bendradarbiaujant su vaiku ir jo (jos) globėju parengiamas atskiras vaiko reintegracijos planas;
 - tinkamai ir nenutrūkstamai vertinamas etapas po sugrąžinimo.
- Atskirą rizikos ir saugumo įvertinimą atlieka specialistai.
 - Vertinant saugumą pirmiausia atkreipiamas dėmesys į vaikui arba jo (jos) giminaičiams prekyautojų žmonėmis ir jų bendrininkų keliamas grėsmes. Tokiomis laikomos saugumo grėsmės, kurios susijusios su konkrečiu vaiku, tapusiu prekybos žmonėmis auka, ir tos, kurios veikia bet kurį vaiką, grįžtantį į savo kilmės šalį. Todėl atitinkama tos šalies, kurioje yra prekybos žmonėmis auka tapęs vaikas, socialinė tarnyba arba vaiko gerovės institucija turi rinkti informaciją iš vaiko kilmės šalies teisėsaugos pareigūnų arba su teisėsauga susijusios žvalgybos agentūros, arba iš tarptautinės policijos organizacijos.
 - Atliekant rizikos įvertinimą ištiriamos namų ir bendruomenės, į kurią vaikas grįžtų, aplinkybės siekiant įvertinti, ar vaikui ten grįžti būtų naudingiausia. Tyrimą pradeda ta socialinė tarnyba arba vaiko gerovės institucija, kuri yra ten, kur yra vaikas, ir ji renka informaciją iš vaiko kilmės šalies agentūros, kuri žino apie vaiko šeimą arba namus to asmens, kuris prisiims atsakomybę už vaiką (arba instituciją, kuri ketina tai padaryti), ir apie supančią bendruomenę.

Afganistaną¹¹⁹, jas galima taikyti ir kitomis aplinkybėmis. (Žr. 15 laukelį „Būtinosios apsaugos priemonės grąžinimo atvejais“.) Europos Komisijos prašymu parengtas lyginamasis tyrimas ir kontrolinis sąrašas gerajai patirčiai plėtoti¹²⁰, juose ES valstybės narės gali rasti naudingos informacijos siekdamos įgyvendinti Grąžinimo direktyvą ir nepažeisti vaikų teisių.

Italijoje grąžinimo galimybė svarstoma tik tuomet, jei grąžinimas savanoriškas, o struktūrinių priemonių, kuriomis padedama vaikui reintegruoti kilmės šalyje, ieškoma skiriant lėšų ir vykdant stebėseną. Stebėsenos laikotarpis trunka mažiausiai šešis mėnesius ir gali skirtis priklausomai nuo reintegracijos plano poreikio ir, jei reikia, gali apimti vaiko grįžimo į mokyklą, darbo rinkos vertinimo arba medicininės pagalbos klausimus. Parengimo procesas pradedamas tik gavus vaiko prašymą. Šeimos paiešką ir įvertinimą atlieka Tarptautinė migracijos organizacija pagal susitarimą su Darbo ir socialinės politikos ministerija, kai gauna-

¹¹⁹ JTVPK, „Ypatingosios priemonės, taikomos grąžinant nelydimus ir atskirtus vaikus į Afganistaną“, 2010 m. rugpjūčio mėn., <http://www.refworld.org/docid/4c91dbb22.html>

¹²⁰ Europos pabėgėlių ir tremtinių taryba, „Lyginamasis patirties nepilnamečių grąžinimo srityje tyrimas“, 2011 m. gruodžio mėn., HOME/2009/RFX/PR/1002, <http://www.refworld.org/docid/4f17ebed2.html>

mas vaiko prašymas ir vaiko sutikimas prieš tai jį informavus, taip pat jo šeimos sutikimas. Reintegracijos projektas rengiamas glaudžiai bendradarbiaujant su vaiku, jo (jos) šeima, Tarptautine migracijos organizacija ir socialinėmis tarnybomis, ir jį tvirtina Darbo ministerija.

Ugandoje, jei nelydimi arba atskirti vaikai grąžinami iš **Norvegijos**, stebėseną po grąžinimo vykdo vietos nevyriausybinės organizacijos, o Kongo Demokratinėje Respublikoje tokios organizacijos atlieka stebėseną, jei nelydimi arba atskirti vaikai grąžinami iš **Belgijos**. Kai kada vykdamas stebėseną taip pat teikiama pagalba šeimoms po grąžinimo.

Tokiais atvejais, kuriais svarstoma šeimos susijungimo galimybė arba svarstomi alternatyvūs globos planai, arba grąžinimo giminaičiams galimybė, taip pat labai svarbu įvertinti vaiko apsaugos sistemų veikimą kilmės šalyje arba šalyje, kurioje planuojama tokia priežiūra.¹²¹

Svarstant grąžinimo galimybę, **Švedijos** migracijos tarnyba nustato faktus, surenka informaciją apie konkretaus vaiko kilmės šalį, susijusią su tokiais klausimais, kaip vaiko apsaugos sistemos ir jų pajėgumas, be kita ko, apie pajėgumą stebėti sugrąžintus vaikus, teikti jiems išsilavinimą ir sveikatos paslaugas, prieš įvertindama grąžinimo, kaip ilgalaikio sprendimo dėl nelydimo arba atskirto vaiko, perspektyvumą. Per šį faktų nustatymo procesą surinkta informacija pateikiama elektroniniu formatu, kad ja galėtų pasinaudoti švedų kalbą vartojančios institucijos.¹²²

Grąžintas vaikas visada taps pažeidžiamesnis, jei: vaiko šeima nėra surasta ir nėra tinkamai veikiančios vaiko apsaugos sistemos; nėra tinkamos vaikui pritaikytos priėmimo infrastruktūros ir neturima atstovų (globėjų), kurie iškart padėtų atvykus ir galbūt vėliau reintegruojantis, ir jei vaikas nesusijungia su šeima arba giminaičiais, arba nėra pagalbos struktūrų, kuriomis jis galėtų pasinaudoti.

Leidimas pasilikti pasinaudojant humanitarine arba kitokia apsauga, kol bus pasiekta pilnametystė, savaime nėra išeitis nelydimam arba atskirtam vaikui. Ypač kelia nerimą praktika leisti vaikams pasilikti, kol jie sulauks pilnametystės, ir tada juos grąžinti. Jei nėra individualiai sudarytų reintegracijos planų, parengtų kartu su vaiku, vaiko brandai ir tapimui suaugusiu gali kilti grėsmė. Europos Taryba palankiai vertina pastangas palengvinti perėjimą į pilnametystę teikiant pagalbą jaunimui, tai sveikintinas žingsnis sprendžiant nesaugią šio pažeidžiamo jaunimo padėtį. (Žr. 16 laukelį „Sukakus 18“.)

Vengrijoje pripažįstama, kad pažeidžiamumas neišnyksta tą akimirką, kurią pasiekama pilnametystė pagal įstatymą, todėl vaikai, kuriems suteiktas pabėgėlio statusas arba papildoma apsauga ir kurie yra nelydimi arba atskirti, turi teisę į tolesnės priežiūros pagalbą iki 24 metų, taikant tokias pat nuostatas kaip ir šalies piliečių vaikams.

Prancūzijoje vaikai, trejus metus gavę socialinę paramą iki 18 metų amžiaus, gali kreiptis dėl pilietybės būdami valstybės globoje, kol nėra sukakę 18 metų ir kol sulauks pilnametystės. Tie vaikai, kurie pasiekė tokį brandos lygį, kad gali mokytis amato, turi galimybę sudaryti sutartį (*contrat jeune majeur*) su valstybe, pagal kurią jiems leidžiama pasilikti Prancūzijoje, kol jie baigs mokslus, įgis išsilavinimą ir taps pasirengę savarankiškai pragyventi.

Italijoje nelydimam vaikui sukakus 18 metų įstatyme numatyta galimybė gauti leidimą gyventi šalyje norint studijuoti, patekti į darbo rinką arba dirbti, jei vaikas vienokia ar kitokia forma legaliai gyveno trejus metus iki sukako 18 metų ir laikėsi socialinės arba pilietinės integracijos plano ne trumpiau kaip dvejus metus, arba buvo patikėtas globėjui ar gavo globą ir yra gavęs teigiamą Darbo ir socialinio solidarumo ministerijos charakteristiką.

¹²¹ Taip pat žr. skrajutę apie projekto sugrąžintų nepilnamečių stebėsenos mechanizmą, „HIT Foundation“, Nidos ir Mercado, <http://goo.gl/Uckoc6>

¹²² Žr. LIFOS, *Migrationsverket räts- och landsinformationssystem*, <http://lifos.migrationsverket.se>

Jei nelydimiems arba atskirtiems vaikams sukanka 18 metų ir jie tampa pilnamečiais, gali būti, kad jie, kaip dokumentų neturintys suaugę migrantai, gali netekti įvairių teisių ir apsaugos, kuriuos jie turi būdami vaikai. Dažnai papildomos teisės ir apsauga, kurios jiems teikiamos būnant vaikais, prarandami per dieną.

Įvairios problemos, su kuriomis susiduria nelydimi arba atskirti vaikai tapę suaugusiais, be kita ko, yra:

- socialinių, ekonominių ir švietimo teisių praradimas;
- teisės į apgyvendinimą specialiuose namuose jaunimui arba globos praradimas;
- oficialaus atstovo (globėjo) praradimas;
- sulaikymo rizika;
- deportacijos į šalį, kurios jie gali nebeprisiminti ir kurioje jie gali nebeturėti jokių ryšių, rizika;
- informacijos apie jų kaip suaugusiųjų teises trūkumas;
- teisės kreiptis į teismą arba ginti teises dėl teisių pažeidimo neturėjimas.

Žinant, kad amžiaus nustatymo metodai yra netikslūs, klaidingai nustatčius amžių gali kilti dar daugiau sunkumų.

Europos Taryba kartu su JTVPK parengė ataskaitą siekdama atkreipti dėmesį į šias problemas ir prašo valstybių bei susijusių valdžios institucijų imtis priemonių užtikrinti, kad šis perėjimas vyktų sėkmingai, nepaisant to, ar pilnamečiais tampantys nelydimi migrantų vaikai yra pabėgėliai, ar prieglobsčio prašytojai. Europos Taryba, atsižvelgdama į šią ataskaitą, vienbalsiai priėmė rezoliuciją ir kviečia valstybes:

- atsižvelgti į ypatingą nelydimų arba atskirtų migrantų vaikų, kurie sulaukė pilnametystės, padėtį;
- nustatyti pereinamąją kategoriją ir imtis politikos priemonių, susijusių su:
 - rūpybos parama ir švietimu,
 - teise gauti informaciją,
 - pratęstu pagalbos dėl būsto teikimu, kol randamas sprendimas,
 - prieinamomis sveikatos priežiūros paslaugomis;
- parengti socialinius darbuotojus šiai konkrečiai pereinamajai kategorijai. Mokantis iš „I Matter“ (Aš svarbus) kampanijos, kurią pradėjo „SOS kaimai“ dėl globos namus paliekančio jaunimo priežiūros deinstitutionalizavimo, būtų galima pasinaudoti kita naudinga patirtimi:
 - susieti jaunus suaugusiuosius su kitais jaunais suaugusiaisiais, esančiais panašiose situacijose, kad jie teiktų vieni kitiems naudingą abipusę paramą;
 - parūpinti pagalbą teikiančių savanorių, kaip kitų priemonių pagalbai jauniems asmenims teikti už oficialios sistemos ribų.

¹²³ JTVPK, „Nelydimi ir atskirti prieglobsčio prašantys vaikai ir vaikai pabėgėliai, sukankantys aštuoniolika. Ką švęsti?“, 2014 m. kovo mėn., <http://www.refworld.org/docid/53281a864.html>

¹²⁴ Tarptautinė organizacija „SOS vaikų kaimai“, „Bręsti be globos. Nuo globos iki brandos Europos ir Centrinės Azijos visuomenėse“. „I Matter“ kampanija, 2010 m. gruodžio mėn., <http://www.york.ac.uk/inst/spru/pubs/pdf/ageing.pdf>



4.8. Stebėseną

Taikyti vaiko interesų principą įgyvendinant sistemas ir procedūras valstybės įpareigojamos (2003 m.) Vaiko teisių komiteto Bendrojoje pastaboje Nr. 5 „Bendrosios įgyvendinimo priemonės“, įskaitant 12 straipsnį dėl aktyvaus vaiko dalyvavimo skatinant, apsaugant ir stebint jo (jos) teises. Norint, kad šie nacionaliniu lygmeniu nustatyti principai pasitarnautų vaikams, principus reikia taikyti vienodai. Valstybės susiduria su iššūkiu, kaip savo teritorijoje įgyvendinti tinkamą, stebėseną patvirtinto kokybės lygmens praktiką siekiant, kad nelydimas arba atskirtas vaikas gautų vienodą paramą visuose regionuose ir administraciniuose vienetuose.

Dėl vietinių apsaugos, taikomos nelydimiems ir atskirtiems vaikams, skirtumų tokie vaikai gali patekti į nesaugią padėtį, priklausomai nuo vietos, kurioje jie atsiduria. Stebėseną nacionaliniu lygmeniu ir pagalba vietos valdžios institucijoms įgyvendinant įpareigojimus būtų papildomos apsaugos priemonės, taikomos vaikams, ir geriausia, kad jos būtų konsoliduotos apsaugos sistemos dalis.

Tokia nepriklausoma taikomo vaiko interesų principo stebėseną būtų vykdoma visose šalies sistemose, susijusiose su vaiko apsauga ir – jei nelydimas arba atskirtas vaikas atvyktų į ES valstybę narę iš kitur – su imigracijos ir prieglobsčio suteikimo procedūromis.

5 IŠVADOS



Kaip nurodyta Vaiko teisių konvencijoje, nelydimas arba atskirtas vaikas, nepaisant to vaiko aplinkybių ir imigracijos statuso, pirmiausia yra vaikas ir su juo reikia elgtis kaip su vaiku. Toks vaikas laikinai neturi arba yra visiškai netekęs jį palaikančios šeimos aplinkos, todėl jis (ji) įgyja teisę į ypatingą apsaugą ir pagalbą. Tai labai svarbu vaikams, kurie kerta sienas nelydimi arba atskirti nuo savo šeimų ir todėl atsiduria tokioje padėtyje, kad yra labai pažeidžiami ir patiria didelę riziką.

Kaip nustatyta Vaiko teisių konvencijoje, pirmiausia reikia atsižvelgti į vaiko interesus priimant visus sprendimus, kurie turi įtakos nelydimiems ir atskirtiems vaikams nuo tos akimirkos, kai jie atvyksta arba aptinkami, kol priimamas ilgalaikis sprendimas. Tačiau valstybėms gali būti sunku suteikti reikiamą apsaugą ir priežiūrą. Geriausia patirtis rodo, kad šių vaikų poreikius ir padėtį reikia įvertinti kompleksiskai, o tai gali apkrauti sistemas, kurios paprastai parengtos spręsti tam tikro pobūdžio klausimus, kylančius tam tikro vaiko gyvenime. Kalbant apie nelydimus ir atskirtus vaikus, reikia nustatyti teigiamiausiai tam tikrą vaiką paveikiančius sprendimus ir kompleksiskai juos įgyvendinti.

Daugelis veiksmų, kurių valstybė imasi, paveikia vaikus, bet ne visiems valstybės sprendimams reikalingi išsamūs ir oficialūs procesai, kuriais nustatomi vaiko interesai. Esminiu Vaiko teisių komiteto nustatytu principu nurodoma, **kad kuo didesnis sprendimo poveikis vaikui, tuo aukštesnio lygio apsaugos priemonės reikia taikyti.**

Siekdamos toliau plėtoti esamas struktūras ir procedūras – arba nustatyti naujas, – kuriomis būtų užtikrinta, kad vaiko interesų principas būtų taikomas nelydimiems ir atskirtiems vaikams Europoje, UNICEF ir JTVPK pasirėmė valstybių ir jų partnerių patirtimi. JTVPK ir UNICEF rekomenduoja valstybėms siekti įdiegti šį principą į tokias struktūras ir procedūras ir:

- užtikrinti, kad kompleksinis požiūris būtų taikomas nustatant vaiko interesus, būtų atsižvelgiama į visas vaiko savybes ir jo (jos) aplinkybes bei poreikius;
- stengtis užtikrinti, kad procesai būtų vykdomi vaikui tinkamu būdu, be kita ko, teikiant informaciją vaikui tinkamu būdu;
- suteikti vaikams progą būti išklaudytiems atsižvelgiant į jų amžių ir brandos lygį;
- ieškoti visos reikiamos informacijos apie vaiką kartu su vaiku ir iš atitinkamų šaltinių, ir tai padaryti kuo anksčiau, pradėjus vykdyti procesą, kad vaikas ir jo (jos) aplinkybės būtų kuo anksčiau suprasti;
- aktyviai stengtis kuo anksčiau įgyti jo pasitikėjimą;
- siekti sukurti bendrą viziją vaikui, jungiant visus šio proceso dalyvius, su kuriais susiduria nelydimas arba atskirtas vaikas;
- apsvaistinti trumpalaikius, vidutinės trukmės ir ilgalaikius veiksmus, kuriais sukuriama galimybė vaikui suaugti aplinkoje, kuri atitiks jo (jos) poreikius, kurioje bus įgyvendintos jo (jos) teisės ir kurioje vaikas nepatirs persekiojimo arba didelės žalos.

JTVPK ir UNICEF palankiai vertina visas pastangas, kurias dėjo įvairios Europos valstybės siekdamos taikyti vaiko interesų principą, daug jų aprašyta pirmiau. Tikimasi, kad šis dokumentas pasitarnaus valstybėms ir kitiems dalyviams, kurie stengiasi vystyti nacionalines vaiko apsaugos, prieglobsčio ir imigracijos sistemas ir jomis užtikrinti, kad su nelydimais ir atskirtais vaikais pirmiausia būtų elgiamasi kaip su vaikais. Tikimės ir toliau dirbti kartu ir įgyvendinti viziją, kurioje numatyta, kad vaiko interesai yra svarbiausias rūpestis ir pagal kurią vaikai, laikinai neturintys arba visiškai netekę juos palaikančios šeimos aplinkos, gautų ypatingą apsaugą ir pagalbą, kurią gauti jie turi teisę.

UNHCR
P R O T E C T I N G
REFUGEES
R E B U I L D I N G
LIVES

www.unhcr.org/donate



UNHCR Bureau for Europe
11b Rue van Eyck
1050 Brussels
www.unhcr.org

unitefor
CHILDREN

www.supportunicef.org



United Nations Children's Fund
3 United Nations Plaza
New York, NY 10017, USA
www.unicef.org